ॐ

अथसौंदरलहरीस्तोत्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ शब्दायमानतिमिरावलिसेव्यमाने निस्तेरमानतिमिरेदुगलांधारांगे। विश्वोधकारनरशिंतरुणार्कशोणे। वेरेम्नागन
रथोविवेगवेगा१ कुंठिनचुंतनाली कर्तीकाकृत्यमानमिवतानो:। शकलमिवशोभमाने।वेदेसीमंतनागमंबायाः२ रमणीशमरेवाय १ऊना
तलंवासिने रत्नाधरेश्वापाय रमाकौतेषवेनमः२ श्रीशंकराचार्यकृतेत्तवेस्मि।स्तीकांविकीर्षार्ममसंरचुदेः।विदूषकस्येववचोस्तरुण्य दासा
यसेनोस्मितघापिधत्या ५ भगवानूपवमकावतीकः शंकरवतारः शंकराचार्यः।शिवशक्तेरभेदस्तापपिचुंसकल्पपेवयाह्रिरपाव्रत्ला
विनामतविन्नशक्तेः स्फुतिद्वायामाह्रिकारमेत्रानुरूपति॥ ॥शिवः शक्त्येति॥ऊनमाणाद्यनेकशक्तिशस्त्रवेयेरुपेवीयमानस्पवयस्पामंगला
भावाच्छिवः सत्तामंगलस्फूर्त्तिर्हासससमुल्लसितपरमानंदनिर्भर पद्मादरणशक्त्यानुग्रहकर्तुमन्यथाकर्तुमभवेत्तामरियुक्तो।भवतितदाप्रभ
विचुंशक्तोभवति——शिवोभवतीतियावत् नचेरेवंस्वः रीश्वतीतिस्वः।ऋप्रतिहतक्रीडः स्परिचुंचलितुमपिनकुशलोनस्समः।अतः कार
णात्तवामाराध्यांहरिहरविरिंच्यादिशब्देनमनुवेदारभ्यः।तदुक्तंमानसोल्लासे।विष्णुःशिवःसुरेन्द्रोब्रह्मा।मनुश्चंद्रोधनाधिपः।
लोपामुद्रानथागस्त्यः स्कंदःकुसुमसायकः१ बुधोशनोरविर्होमोयाज्ञवल्क्योमहामुनिः।कुबेरसार्वभौमाख्या एतेविद्याउपासकाः२ अत्रतथा
भावज्ञार्षः ज्ञानार्णवेपि।मनुश्चंद्रःकुबेरश्चलोपामुद्रानथागस्त्यःस्कंदोविष्णुस्तथाशिवः१ स्वात्रेयोमुनिःशक्रोदुर्वासोपा
स्तिनोपियोगिनोनुनमस्कुर्वंतोचंद्रकुलपुरुषःकुर्यंमभवतिसमर्थोभवति।एतावतासृष्टिस्थितिसंहृतिकर्तृणांविधिःहरिहरादीनांतस्यचैव
त्वेनुशक्त्याविनाकर्तुमशक्यत्वात्स्वाधीनत्वमेवहेतुः।तत्परतंत्रास्फुते। तदुक्तंमार्कंडेये। सृष्टिस्थितिविनाशानां। शक्तिभूतेसनातनि। श्री

गुणाश्रयेगुणमयेनारायणिनमोस्फुते१ इति।एतादृशपात्रतानकुर्व्वांकुर्वेसुकृतराशिरेवप्रणामस्फुतिपूजाजपध्यानेष्वधिकारिभवतिना
म्यः।तदुक्तंशारदातिलके।पूर्वंकुर्व्वन्मनुर्नेः पुरोपेक्षीत्वेनोपरेवतो।पूजयेद्रागभावेन।विधानेनसमाहितइति।तथाचयेत्वेनरतिरिक्तरागाभावप्र
भवतयाभक्तेभ्योनुत्तिंमुक्तिंचरन्ते।तेषिकाकिरूपध्यानवेषवाङ्मयहीनात्रोपासकोमंत्रोपासनानुरूपाणिफलानिलभन्ते।तन्नमेवफलस्तावी——।
येनकेनाविधप्रकारेण——क्तोविरेवतोपास्यतोसात्यंतोपासनेवेमिवर्ष्मवस्यति।तदुक्तं।मानसोल्लासे।येपिब्रह्मस्थितेरन्या।भक्तेभ्योवरदायिनः
।तदूर्ध्वंशक्तिमात्रास्युस्तेभवंतिश्रमहराः।तस्मात्तुमेवसर्वेरेवंकर्मणांफलदायिनीम्।ईश्वरशक्तासहशिवस्याविनाभावएवेति।एवमार्द्धतः शक्ति
शक्तिमतोरभेदस्तिनान्यर्थाद्यः।तदुक्तं।कूर्मपुराणे। शक्तिशक्तिमतोर्भेदंयेपश्यंतिमनीषिनः।ग्रभेदमनुपश्यंति।योगिनस्तत्वचिंतकाइतिचि
त्रं पारमार्थिकभेदमारामयंपातेनुमन्यहेभाग्यहतायेइतिशिवः॥ शक्तिमुक्तः प्रभवतिनशक्तिर्विमुक्तःकदाचिदपिपाचयेवशक्तिःसए
वशिवः सेवशक्तिरितुपासकानांवासनाभेदेनशिवः शक्तिरितिभेदकल्पनामात्रंविद्वद्विरेवंगम्यतेनतुवासनाभेदेनकदाचि
दपिभवतीतिः।कदाचिदपिभवतीतिरिति।तदुक्तं।परिमलने॥ ग्रात्मेत्यविरोधेनशक्तिरुच्यतेयः। प्रतिभासस्तेषेकस्मिन्द्वैविध्यशक्तिविभागकल्प
नेनुन्मीलति।ग्रथवाशिवःग्रकारःशक्तिरीकारः।मास्तनेत्यः शक्तिरस्तनेविधुमातिनातिचतुरः शत्या।।सचाकारैकारद्वयूनात्मकेकारः
पदाशिवशक्तिकारः शक्तिरीकारः॥ एवंहरार्द्धरूपत्वमेवमकारकारयुक्तोपरेनवतीं। तदाशिवरतिप्रभवेनुशक्तोभवति।नचेरेवंरेवोपिस्वरितुं
कुशलः।तात्त्वीयपुरुषस्पंदेनेत्वाद्वारणयोग्यापिभवति।शिवूरतिभवनातिभावः।ग्रकृतमनसाप्रयोजनात्। ग्रतस्त्वामाराध्यामित्यनार्थः पूर्ववत्

रेवृपतावचनात्यमावश्रीकृतः शिवस्तत्स्वरूपमयएवेतिपरा---दोनास्तीतिभावः।तदुक्तंविद्यारानवेदिकायां॥ अथनावकयरहयार्थक---
योभरति।नात्रविस्मयः। परस्त्वयैवविचक्षेभश्रीकृतः।शक्तिरेवसमभस्त्रिवःस्वयमिति।हरीयमित्वत्वक्रियमयपदा।तदुक्तंमानसोल्लासेह
रेत्यन्तकाहरिमूर्द्धरेवनवोविके। स्फुरत्युनिरपुनरभूरपरःसंधियोगतः।संधियोगतरतिप्रकटोर्थः। श्लोकस्थानयापीगुरुमुखात्रवगंतव्यः।
अथमानकामंत्रोद्धारप्रकारोहस्योक्यते। शिवःककाराविन्दुकारं---वर्तसमूहः। पेवत्रिंशद्भूर्तात्मकःसमस्तव्यस्तरूपेणषट्त्रिंशत्तत्त्वात्म
कः।शक्तिर---रिद्विाइणेत्वरसमूहः।तवत्रिंशत्तत्त्वात्मकोवर्णसमूहः।शिवःवोऽश---पमोशक्तायारियुक्तोभवतितदाप्रभवित्रंवेत्रा
रिविद्यारूपेणशब्दार्थसंस्थितिस्पर्दीकेत्रैशक्तोभवति।नवेरेवेरेवोनस्वलुत्कुशलः स्वैरित्रमपि।नकुशलस्तालोऽव्यापारभूत्यः॥ अथकिंचित्क
रः॥ अतस्त्वामाणाध्याहरहरविरंचारभिरतिस्पष्टार्थः। पतादृशोपिशिवत्वत्स्वरूपमयएव।मानकारूपत्वात्तु।मानकानिरिक्तशब्दार्थस्वरू
भावात्त्व॥सशब्दार्थसंस्थितिरूपेस्पर्दीकेत्रैशक्तोभवति।तस्माच्छिवशक्तिमयात्मकोमानकारःसर्वे। सकुक्तेप्यरतिसंकेते॥विनास्वेऽलनाथेषो।क्रा
यतेव्यक्तिरूपत्वा। शिवशक्तिमयात्मकुलस्माद्वर्णात्मनीविणाः। रतिसेवा।क्रायतेव्यक्तिंसमानकारूपेपि।ककाराद्विन्दुकारेणना
वर्णाद्वेशिवरूपिणा।समस्तव्यस्तरूपेणषट्त्रिंशत्तत्त्वविग्रहः।अकाराद्विसर्गांतः स्वरः वोदशशशाक्रमः।१ नित्याषोदशकात्मानः
परस्परमीयुनाः।शिवशक्तिमयावर्णाः।प्राग्दर्शप्रतिपादकाः।२॥ शिवःस्वरपराधानोनस्वनेत्रः कराप्यसौ।स्वरः स्वनेत्रात्प्रायते।नशिव
रूपकरावनेति।मानकोद्धाररूपोर्थः अथविधाप्रासादपरोद्धारः। शिवोहकारःतदुक्तंरुद्रयामले॥ शक्तिःपाणाश्चकोवस्वमंत्रोनाः शिवो

रविगः ककोसकारनिसंस्तस्य।हकारस्यशिवोरिता १ शक्तिः शक्तिकूरंचासविपरातस्तृतीयमत्कूरेनतुक्तेत्रिपुरार्णवे। वाग्वंधवधमंबीजं
कामराजैरितीयकं।स्तनीयंशक्तिकूचाख्ये।विगमत्रितयोहमं।---मारिविद्यायोवीजत्रयमुदीरितंमिति।तयायुक्तोयंरिभवतिनरप्र
ल------तेवेरेवासंरेत्रमविनकुशलः। तालोष्ठपुटस्पंदनेनयःकोभवितुमनम------त्रस्वनांहरंवरेवयो
ऊनीयं।रतिप्रासादपरमंत्रोद्धारः------धानुत्तमंत्रोद्धारः शिवःअकारःसतुक्तंसकेनपदस्यां।।अकारः।सर्ववर्णाग्र्यः।प्रका
शःपरमः शिवरति।।शक्तिर्विसर्गः।नतुक्तंशिवरहस्ये।। अहंविंदुर्विसर्गस्तत्मावयोर्योगिनः।एतःप्रकाशिनोनुत्तरलोपा। चलेविर्मलनुत्त
रःरति। नतुक्तंपारस्यति---। क्लींकुपुमान्त्रिवोक्तः सर्फुः शक्तिर्नशाकरःमि। तयायुक्तोयंरिभवतिनरप्रभ---शाक्तोभवति।सर्ववर्णा
परावाक्कोपुत्रनुत्तरेतनप्रकाशमानोभवतिसात्तान्त्रिपतिशयानेरसुरविद्यक्तिस्मरेनेत्रेदेवभवति। तथावश्रुतिः। अरतित्रस्तेति।।न
त्रेरेवेरोभवतिरेवनारुविद्यक्तिविलासभावात्।नतुक्तंवाशिष्ठसंहितायांरेत्रः पुंडरीकाक्षः। नवेरेवस्त्रिलोचनः॥ आकाशरिपीक्षिवे
मिनेत्रयुक्तनितनुतः॥ अत्रत्रिमंत्रनाधनेरेवनेरेत्रयुनेरतिस्पर्दीकेत्रैशक्तोभवतिः।केवलंमन्त्यरूपाकारः पर्यवसन्नितुक्तेयोगिना
मरूपे।मूलाकाशहिसमंगनाद्विदुप्रस्परसंविदः।प्रकाशपरामार्थनात् स्फुरेनानरहीयुनत्व।प्रस्तंविश्वनरहीमातस्थानत्रयात्मकमि
त्याहिपर्वणि। महाभारतेपि॥ क्रतस्परनारमनुत्रास्वनिधिनिधीनांवत्रत्वयानां।यनादियंतेगुरुमर्त्तनीयं।तेषेलोकान्निवेशंत्यपवि
त्रानरविग्रनस्वामिन्नारिपर्ववयोऽनीयहीहरारोपिमनुत्रमेवोपासनरतिनासमर्थाः अथवाहरीहरविरिंचागमत्रयी। त्रिमूर्तिरूपत्वात्

तिहरः संहृत्य सिक्थपर्यन्तीकृत्य भस्मितोद्वलनविधिं भस्मस्नानविधिना भस्मोद्वलनं करोति एभिर्मन्त्रैः भस्मीकृत्य भस्मस्नानं करोतीत्यर्थः
तथाच भस्मस्नानमंत्राः अग्निरिति भस्म वायुरिति भस्म व्योमेति भस्म। ऊष्मेति भस्म। स्थलमिति भस्म। ओमिति भस्म। सर्वं ह वा इदं भस्म। मन
एतानि वै देवयोनिभस्मानीति। एतावन्ति वा एतस्यै विद्यायै रूपाणि भस्मानि तानि सर्वाणि एकेनैव मन्त्रेण करोति। तदेतदृषिणा दत्तं रूपं प्रभावं वेदेनैवं विद्वान्सर्वं
स्मरति वेदेन करोति भावुकः। तदुक्तं। तमवत्तारत्रातेयेत्यादि योगिना।। ।। यस्मात्प्रथमकरकरणाधीत्री। पश्चाधत्तिं तनिमार्गेण समर्थे। यज्ञवत्सं

मिकिरणत्रसोधुरकैस्तस्यात्तवांतनपुषोमितिरिणवेधा। रतिवरणाप्तवर्षकेरुहानिचरणाश्चतारः। शुक्लरक्तमिश्रनिर्वीर्णाः। रतिनत्रसत्वमधा
नः। शुक्लः। रजः प्रधानो रक्तः। तमः प्रधानो मिश्रः। गुणानीतोनिवृत्तिः। तेषां योनस्यानानिविशुक्लरक्तयोरात्मकैरूपं। मिश्रस्य तत्तम
सेनिर्वीर्णात्स्वस्वरसहारशोनस्पं। एकशुक्लयोर्नुत्तविष्ठध्येयोनिश्रोरुद्रः। निर्वीर्णासाक्षात्तमसानेरनिर्भरः। सशिवरूपः। स ।।-

हस्वरत्नपयकर्णिकारूपवद्भेदलगलत्सुधाभिरासाद्यमानश्चिन्तनीयः। तथाचश्रुतिः।। नरणंप्रविश्यविनतंपुराणंयेनपूरितानिदुःखतानितेनपवि
त्रेणशुद्धेनबुद्धेनतियापामनतिनंतेमः। लोकस्यद्वारमर्चिष्मतविद्वंश्चेतानिष्ठद्वानमानंसहस्वनू। ॐमन्तस्थाणवेदुधारोहमानेवाणंवोलोकेसु
धितंरधारिणि। तथाचतत्रैवशाखायां एकेरुद्रमवेषांशुरंत्रेगुणंसंविच्चभूविंवि न्नोकानूसत्रतिविद्युःश————। शुक्लचरणाएकेरुद्रम
वेषांशुसत्रगुणंसंविच्चनूस्त्रंमवंवृभासिरणंसहस्वेलगंतिरंत्रतीत्यर्थः। हरेणिशुक्लवाणाएकेरुद्रमवेषांशुतमोगुणंविधिस्त्रंमवंवचूणीकृत्यभ

स्मनोद्वलनविधिं भद्रमिति।। तदुक्तं भद्रत्रातेयेत्या। ध्रुमध्येगोविधिहरौतत्रत्रक्तशुक्लेतारोरजोरूपोभस्मनुणोत्वनुसंधमानोसविश्वसितीतिननुतोरु
द्रभद्रनीयः। यद्विघ्नत्रनूतनिविश्वमुत्पनुगुः। उग्रःकपर्दीसहस्रत्यभद्रःनूर्यंतनांवत्वानिरूपयिष्यामः। स्तंद्राभद्रंशिवरेसतसंत्रमामि। रतिसोप्र
राधिकोरहस्यापीयुक्तमभ्यः।२। रतिहितीयपद्यार्धैः।। तहिभस्मस्नानंतदानासिनाप्यनुभवं। अतस्तत्रभवोरुद्रः स्वीयः। अतएवपूज्यतमम

तम

र्थः ॥ अन्यव्रतसंसारसङ्को ऊन्ममरणारिक्तरासमुद्रमग्नोमांकंसंस्तोत्यतीतिमत्स्तोत्रमाह ॥ नविधेतेविधाये घांते ॥ विधास्तेषामन्नलिमिरं अनेक ऊन्मसंरि
नद्धुद्वासनासमस्तारितमहं ममेतिबुद्धे विद्धे भिनत्तापऊमसंसारकमङ्गानेतत्समिहितोदीपनकरी ॥ तन्नाशनविधाहेधेमीति ॥ तिमिरमिहरदीपनगरी
ति हूविभावः ॥ तत्र ॥ मिहराणांदारणारिस्तान्नंद्वीपोभूमिस्तत्रनगरी ॥ तत्रोनिवसतिः ॥ हारशरित्यादिकत्रयुगपरहृयेशक्रवेति ॥ नाहशद्वीपनगरी ॥ मज्ज
दिदाणी प्रमरणंकुर्वनः ॥ सर्यस्यगिरिकुहरकोटरएवतर्हूतनिमिरनाशकत्वेनास्ति ॥ तदापद्भूयाधिक्येतदकाशकारीतीत्यर्थः ॥ ऊन्ममरणारिक्तरासमुद्रमग्नोमांकंसंस्तोत्यतीतिमत्स्तोत्रमाह ॥ नविधेतेविधाये घांते ॥ विधास्तेषामन्नलिमिरं अनेक ऊन्मसंरि

अविधानामन्नलिमिरमिहरेरीपनकरी ॥ ऊन्मानांचैतन्यस्तवकमकरंरक्तातिसिताहीदारणंचिंतामणिगुणानिकाऊन्मत्तश्चो ॥

नियतुद्धिरकाशश्रेण्यानांचैतन्यस्तवकमकरंतन्नरेत्रा लोकोन्नखुद्दिसमत्कारस्तत्समकरंरक्तातिसिताहीदारणंचिंतामणिगुणानिकाऊन्मत्तश्चो ॥
सिताहारणीः ॥ हीदारणंचिंतामणिगुणानिकाचिंतामणिमयीमालाऊन्मत्तश्चो ॥ ऊन्मेसुपत्नचूर्णा ॥ ऊन्ममरणारिक्तरासमुद्रमग्नोमांकंसंस्तोत्यतीतिमत्स्तोत्रमाह ॥ ॥ ॥ ८

MEMORIAL DR BHAU DAJI

शासंस्पर्शीतिमात्रेनिमग्नानांसुरारिपुत्रणहस्यविस्फुरत्सारितरहस्यंस्फुरत्रहारकरीभवतीति ॥ एतावृत्यात्तत्वस्तोमहन्तस्यसमत्रविधाऊन्मादारि ऊन्म
ममरणारिक्तोत्रासमुद्रस्यनिमऊन्मोन्मऊनानिनयेनिमर्षणेतिभावः ॥ एतावता ॥ वास्तवंकोटिःविशेषकारिकाऊन्मालांकोहेऽनिऊन्मत्तंविनेत्यस्यपं
चबाणात्रं ॥ विशेषरक्तकमलेहेधतीतिनेत्रां ॥ ध्यायेत्समस्तऊन्मीलनवरंऽनुरोधेनेति ॥ कामणऊन्मादकोरेनानाविनाभवति ॥ आरोग्यविधोपासका
नांकामणऊन्मादकाभावस्यश्रुतत्वात्तस्याः ध्यानंसूचितं ॥ अपरा ॥ त्रयाणांलोकानांसुरत्रिपुरेतिशाम्भवीऊन्मत्रिपुराऊनयनऊन्मात् ॥

॥ निमग्नानांदुरामुरारिपुरणहस्यभवति ॥ ३ ॥

नोक्तेषीजेसूक्तिनं ॥ नपाहि ॥ ऊग्वेदसामवेदयोगादिवर्णोत्रकोरेफऊर्ध्वेदस्यादिवर्णस्तत्रकारः सामवेदस्यादिभूतार्धमात्रंतेनयजुर्वेदादिवर्णस्यसहसंधेऊ
तेषकारेभवति ॥ ऊग्वेदाएकस्यफकारेणसहसंधेऊनेऐकारेभवति तेनाऽर्द्धमात्रासहितःषकाराश्रोभवति ॥ तऽकं ॥ कादिमते ॥ अकाणरिसा
मवेदऊग्वेदस्तुतरादिकः ॥ यजुर्वेदस्तकाणदिस्तेषांसंयोगं ... तः शुचिः ॥ ॥ तत्रिध्यत्रिंशत्पुत्रेभाऊपोक्तासूर्याधारः ऊन्मात् ॥ तित्तित्वयो
ऊयेनपूर्वेण ॥

शब्दशास्त्रानुसारतः। गुणालंध्यां कृत्यं जुषोस्तमस्तेनापरेतया॥ हरिहरब्रह्मपुरन्दरिमुखसुरैर्वंद्यपुः॥१॥ तेनाऽरुरक्षयीमिषाकार्यकारणयोगतः। विबुधगणान्मनोरथकल्पद्रुपादपोवपुः॥२॥ तेनवीरेनविश्वास्तुत्यासम्मीलितेति॥ प्रथमाःकोरेःविणानिवर्तकः। द्वितीयोऽरुरक्षानिवर्तकः। कारः कामितफलदः॥ ऋ ई ऌ ॡ कैवल्यपरः॥ तेनवागभवद्भूपतामग्निपारितापरेवनायाः॥ तदुक्तं॥ त्रिपुरार्णवे॥ हरत्यज्ञानमज्ञानां कृपिमानमतः। दतः कामान्वितसुते। कैवल्यैकलयाविधोः॥१॥ ताग्रवेमथमेसीमेवेरनोपुरनोयतः। त्रिपुरामेरुयाभेदे। तदूपाविश्वविग्रहः॥२॥ वाचवाचक।

रूपेणाव्याप्तोत्यमितेभवमिति॥ यरिरक्षिकर्नुमहतोसि। ममरक्षत्वाकिमन्यारक्षतारिरक्षणेशक्तयः। प्रत्यक्षलोकाभयंकराःसंति। तासांरक्षत्वात्समीहितेभविष्यतीत्यनआह

॥श्लोकार्थः स्पष्टः॥ तस्यगुरोर्वराभयकरांबुजंनमस्करोमि। वराभयोर्मूलंभयत्राणंसमीहितफलंचितरणंच॥ तदुभयमपिनतूचरणाब्जेवरत्रेनिपुणो॥ तरन्यैरेवंतेषुनयनाभिवरणाभयाद्यभिनयमात्रेतथाः भिनयोनास्ति। किंतार्न्यैरेवंगणाः। पालिताःलोकाःशरीरयोगेनयावद्धेतेतावद्धेवरत्रे। तवचरणोवांछितार्थपीकैमितरः। यतस्त्वंलोकानांपालकाः। येऽन्यैरेवंगणास्तेकोमपित्वमेवशरणो। तेनुतवप्रतिरिमुत्त

त्वरत्नः पालिभ्यामभयवरदेरेवंगणाः स्तमेकोनेवासिप्रकटितवरामीत्यभिनयाभयाब्जेनुरत्नेफलमपि
चवीक्ष्यासमधिकं प्राणेपलोकानांतनहिवरत्नेवनिपुणो ५॥

निपुनयानामवसीरंति। तस्मात्तवरत्नतिर्निषुत्वमेवरेतापिनीतिभावः। तदुक्तं॥ रत्नभावकलुषाः कमिनामक्षांतिमुत्तारयतिरिने
कलयाभिभूताः। एकःसएवरत्ननिस्थितिरिहालेयः पार्श्वोस्तवसदृत्यणतिंकरोति॥ इतिचतुर्थः श्लोकार्थः ४ तर्हिममप्रभावः कु॥ ॥ ६

व्रह्मः। यद्दृष्ट्यनेनमस्तूनिरायत्रेत्यनत्राह॥विष्नुस्त्वांप्रणतजनतोमाप्यजननीं समाराध्यपुराऽभ्रमन्मथनानंतोऽप्यमानत्येनस्त्रेणहानवामोहिता
स्त्वत्रूपेऽस्त्रीःहमिति।एवंस्तंभनास्त्रिणायत्तीस्त्रंपत्रहरीकृत्यस्त्रेऽभमनमन्।मरनपत्रंशंकूनवान्।येनस्त्रेणयतोनामपापितःस्मरःस्मरःस्त्रिना
मयानवान्सोपिपुनातिनमनत्रेहोनवपुषामासविग्रहेणमहतामपिमुनीनाविश्वामित्रोतमासनामतेमोहायप्रभवंनातिप्रकटेदर्द्धः।गुप्तार्थस्तु।

हरीस्त्वामाराध्यप्रणतजनतोमाप्यजननीं पुरानारीभूत्वापुरारिपुमपिक्षोभमनयत्

हरीस्थांहेप्रणतजनतोमाप्यजननिक्षीरशयिपरमेश्वरिसांब्राराध्यत्रेवत्रूपाणपत्रकोरेणाभवयित्वानारीरूपमासाद्यपुरारिपुमपिक्षोभमनयत्न
वत्रूपमासाद्येत्यर्थः।यत्किंचित्त्वाजननार्यामहतारे।क्षोभकारणंनसंभवति।यतः।एतावतावत्रूरयार्यविद्यात्वामुपास्यकामत्रूलाभवयानवत्तारः
योपाध्यमरनारिमपिमोहनशक्तिभाजा।वत्रूरविधायुक्तीपासुद्रोपाहितत्वेद्यानारीकेश्वरेणासितविद्य॥ एतन्मन्त्रमाणम्॥ इ० पाठ०॥॥ श्री०
७

यानभवतिममपुत्रः॥क्षावास्त्रिवे॥लोपामुद्रांपुनर्हिविस्त्रिक्षेत्रनेत्रं।नेत्रेत्रेत्रुविद्यांचावत्रूरवेत्सीभवेरितिलोपामुद्रिविद्यामत्रेवस्त्रुति।नेत्रेत्रे
रविद्यानुत्तानार्याये।कामराजः।त्वविद्याचाग्नेयंनेत्रंकुत्।चंद्रंतेत्रेसंयोज्य।कामराजेनतदःपरंकृत्वाचंद्रमुखेकुर्यादितिध्येयंनेरितिनेति।विद्
यंस्त्रीभविष्यत्यग्रेलोपामुद्राविद्योद्धारेणकामराजविद्यायांपत्तनेत्रेतिपश्चनेत्रविधिनाकामराजेविद्यामुपास्यमहामुनीनांमोहंकोऽन्यइति

स्मरोपिनांमन्त्रारिनयनलेहोनवपुषामुनीनामपंतः।प्रभवतिहिमोहायमहतांकिमन्येषांचोद्यंमोघी
मधुरमधीयेवचिदिपिरेषाःस्त्रंतः।सामेतोमत्तद्यमहरायोधुरायः

भवः॥॥इतिवंचमपद्यार्थः॥ममत्रूरीमेनमाहात्म्यमासाद्यपुरारिपोःक्षोभकरणमरनोपेतत्रणारेत्रूरुनत्रदर्शन॥समुनीनांमोहंकुर्तोनत्यारिन
नत्रात्।पुत्रमेयंधयुःकुमारतंनत्रूस्त्राणमार्तं।प्रारचंद्रत्रतंचंद्रविद्यमयीविद्यांवाग्भवंचनाधिकारेणविद्योद्धारः सामेतःसहायोवसंतः
सोविकरार्चिरुः॥संगाम्बिकोद्धारोमत्तद्यानिन्द्रमंत्रगमन्त्रः।स्वयमनंगा॥

नयाप्येतत्सर्वंहिमणीसूतेकामपिकलां ॥ मयांगान्नेलज्जाकुगदिरमनंगोविजयते। ६ कृष्णकोचीरामाकीकल
भकुंभस्तनभरपरिक्लिष्टंनमध्येपरिणतशरच्चंद्रवदना:

पंजरकं ॥ यथास्तनभरेणकृशमितिकलभरेणैवकरिणकस्यप्रशस्यात् ॥ अत्रयत्राकरीकुंभकांतंलभतइतिकलभ:करीवरइतियावत् ॥
तस्यकुंभौतावित्यस्तनभरेणयस्या:सा ॥ परिक्लिष्टंनमध्येति । एकादशीकाकानना ॥ पूर्णनिशाकरवत आननेयस्या:सा ॥ ८ ॥ नाममा॰

ोकृत्वेधनु:पुष्पमयंकृत्वाभ्रूयोश्चकुर्वंतमयंकुरुधायंती। तदुक्तं ॥ मनोमयांगांसेनवर्तीयाधनुंकुरोनासदृशेनयोधयेति।
अथतत्तत्करोतीमदृशेनेत्यादिनाधनुर्गुणाधेया। अथवातमदृशेनेत्यत्रधनुंकुरोधेयो केचिन्नृपसदृशये। एकीनोदृशेनाम
करणतयाधनुंकुरोधेयो। अत्रेवाभावदृशेनेति। पुरस्तात्तस्यानःप्रथमकल्पनयाधार्यत्वेनोऽपुष्पमयित्वेहोःपुरस्थितम् अहोपुरुषवद्

धनुर्गुणीन्याधाभ्रूतीमपिधानाकरत्नेनेःपुरस्तात्तस्यानपुरश्चिंतुणहोपुरुषिकाया ॥ ७ ॥

ह्रकिंमूलेतस्यैवदृशेनेत्यत्रेयंसिद्धा:दर्पातिशयसंभावना ॥ अहोपुरुषिकादर्पाद्यास्यात्संभावनात्मनीतमर:। त्रिपुरारिपक्ष:दर्पातिश
येनात्मनि। दृशाप्राप्येतत्त्रिपुरारिति। पांसनात्मनोनूतनयाम्भवनत्वक्लृप्तपुरस्तादासन्नं पुरोरोमाकुंचितावलिरेव:स्तम्बेरमस्तं
प्रभवति। दृतिपूर्वोक्तोश्लोकार्थ:स्मारितः। नरतिर्यदृशनवनेत्रसंनोधातिरंगेजनमनोगीरवप्रापनायैध्यानमुक्तं ॥ ॥ ॥ ८० ॥

ऊ॒त्रयेयाह॥ अथ मन्त्रोद्धिमप्येकल्पमुक्त्वादिकाह्नेनैकरेखणवनयुतेनवरत्नावलिवेष्टितहरिन्नीलेभाकारोणादिमंडितगेहेणिवाकार
भानिमेवेसरणिवणमेवीभूतरत्नपर्यंः। तथामेचरणाभूतविधिहरिरुद्रेश्वरित्तेनेवीभूतसरणिवेपरमासनेपरमशिवपर्यंकनिलयां पराम: शि
व:गुणातीत:। सकलमपेक्षलक्ष्मीसच्चिदानेरसेश्वर:। तंवेद्यंयापर्यंकतांप्राप्तइत्यर्थः। तत्रनिषण्णांबोधन्या:कतिपयपाश्चिमऊन्मानाश्चिरानेरत्नह

सुधाब्धिपोतमेवुरुविटपिवाटीपरीतेमणिद्वीपोनीपोपवनवतिचिंतामणिगृहे॥ शिवाकारोरत्नेपरमशिवपर्यंकनिलयां। भऊंतिन्बोधन्या: कतिवनचिदानेरसहरी॥८

रीपरमशिवचिन्नाभूतंभऊंति॥तदुक्तं॥रुद्रयामले॥मस्त्वयोपरिमेंऊन्मन: स्थंयोमहेश्वर एतन्मायोपरिपरमोपरिस्थंचाभूरीमिमामिति ॐनेन
ध्यानयोगेनभजतानन्यमानसाद्रु: स्वेबुधेरुन्मऊनेभऊंतीतिभाव:॥शिवएकार:एकारएकाक्षर:। तत्रिकोणं। परमशिवोबिंदु:। तान्वितयांश्रीचक्रांत
र्गतत्रिकोणमध्यनिलयां। भक्ताभऊंतीत्यंसंप्रदायिकोर्थः। सपुरुषाख्य:। ध्यानंत्रिविधंस्थूलंसूक्ष्मेपरंचेति। क्रमान्कोवाचामभि: स्थूलध्यान म

रत्नवेदिकाध्यानमाह॥ सहस्रवज्रमणिमूलाधारस्थितिनामणिपूरनाहनविशुद्धाख्यविशुद्धाख्यविशुद्धाख्य

देनऽलेचलतिपोगविनु।वपुर्भेरऽनलमिवस्वपात्मगिंऽलत्विखंमरुद्रेशीघुगतिर्यातिक्रोशपतंऽलरणत्न।व्योमनेरवेवरनिपोगयुक्तोमनो
गतिः। यत्रकामयतेतत्रयातिसोऽकत्रयेपिच। तंयोऽयनूशिवपरे।शिवपवयऽपाते॥कर्त्ताहर्त्तासर्वत्रमुरासुरनमस्कृतहति। इतिसूत्रमध्य
तेनसूचितंऽकुंडिसेत्यामूमिकात्रयंऽउत्तमोत्तमिकाऽधमभूमिकामतमाहत्रिभूमिकेति अग्नेनपघेनाघोक्ता॥२॥अथरेत्रयाह॥सुधाणसारैःश्व

मत्रोपिभूमध्येलकलमपिंडिज्ञानुत्पर्यंतहस्वारेपप्रेसहरहसिपत्याविहरसेगार्द्ध॥सुधाधाणसारैश्व
रणयुगलांतर्विगलितैः।प्रपंचंसिंचंतीपुनरपिरसाम्नायमहसा।

मत्रधाणसंघातैःचरणयुगलांतर्विगलितैःभ्रूमध्यशुक्लचरणमार्गतोनिस्यंदमानैःप्रपंचमानसत्वान्नारिषड्चक्ररूपंकुलपथंसिंचंती
पतेनाऽधमभूमिकोक्ता।अन्याहत्रिभूमिकामाह।पुनरपिरसाम्नायाःपूर्वहत्तिरणपश्चिमोत्तरेदक्षुत्तरतःएतेषांचक्रेःषडाम्नायाःस्थानानि
अनुत्तराक्रमेणाभूमध्यारिमानत्वाक्रमेणाम्नाएतेवोमहसामकाशकेनेऽसा॥

श्री०

स्वोत्पत्तिमूलाधारमधाभ्युत्थगतिमंऽअधोवदनयंसर्वशिवसमात्मानंहत्वाकुलकुंडेमूलाधारेनर्गलनवृत्तिपद्मकर्णिकामध्यवर्त्तिनिवि
कोणेत्रयंत्रिकुटीलिंगुहरंरंभुविशेषतः तहरिरुद्रसत्वात्मरूपः।एतेनएवएवमेवकुंडलिनीहत्वंसोऽसनममहिनं॥तदुक्तं।यत्रुःसतो।तं
मूलारिधारंधात्रंक्रोणानंतुसन्निभं॥कुत्सकुंडलितोनित्यंविष्णुरूपीसदाप्रभुं मत्तास्त्रिकुलवेकालरुद्रत्तमरनारि।नी।ब्रह्मीयोनी।दि
पवक्त्रेषुक्रमात्यंरनिवेभवं अनुलोमपरंगत्वा पीत्वाचकुपरामृतं। अकुलात्कुलमंभवः।कुलादिकुलमंतुद्भवः।एवंमासंतुरंधीयेत।सूत्रं

अत्रवाप्यस्वांभूमिंभ्रूमध्यगतिममधुस्थवनयंसर्वात्मानंहत्वास्वपिंडकुलकुंडेकुंडलीनी१०वर्त्तुलैः श्रीकं
ठैः शिवमुखतिभिः पंचभिरधः।पातिन्याभिः षोडशनिर्वाणिभिर्मूलप्रकृतीं

स्थानेमकार्णितमीति।शिवाकोणमंचेत्यादिनाश्रीचक्रस्वरूपंवर्णयन्श्रीचक्रस्वरूपमाहत्रि०।चतुर्भिः श्रीकंठैः शिवैः शिवयु
वतिभिः पंचभिः।शिवानामधः।ऊर्द्धोगास्त्रिकोणाः शिवाः।अधोमुखाः त्रिकोणाः शक्तयः नाभिःभिन्नाभिः षोडशनिर्वाणिभूत

नवयोनिभिः त्रयश्चत्वारिंशत्कोणाः वसुरत्नकलास्त्रिवलयत्रिरेखाभिः अष्टरत्नषोडशरत्नद्वात्रयभूगृहत्रयैः सहितनवचक्राणयोन्को
णास्तवचक्राकोणाः नवचक्राकोणपरिणतएवेत्यर्थः॥ एतदुक्तं भवति॥ श्रीचक्रांतर्लिखितबिंदुरूपस्यशंभोः ऊर्ध्वाधः स्थितनवयोनि
भिः श्रीचक्रमूलकारणभूताभिस्त्रिकोणाष्टकोणषोडशारद्वयचतुर्दशाराणां एवंविंशत्यारशत्कोणाः अष्टरत्नषोडशरत्नद्वात्रय
चतुर्दशोपशोभितभूगृहत्रयैः सार्द्धनवचक्राकोणाः परिणताः जाताः नवचक्राकोणपरिणतिरूपश्रीचक्रंविलसतमितिभावः।तपुक्तस्त्रे

भिः त्रयश्चत्वारिंशद्वसुरत्नकलास्त्रिवलयत्रिरेखाभिस्सार्द्धनवचक्राकोणाःपरिणताः॥ ११ ॥

तपद्वयं॥ पंचशक्तिस्त्रयंचैव त्रिकोणाद्यत्रसंभवाः।चतुर्भिश्चपरश्चात्मन्यैरुद्राख्यर्थः कटोवाएषपरश्रीरितिश्रुतिः त्रिंशुत्रिकोणानवसुकोणाष्टदा
द्वयुग्ममन्वस्रनागाख्यसंमितयोऽशारं हृन्नवमेचधरणीत्रयत्रयेचश्रीचक्रमेतदुदितंपरदेवतायाः॥ आर्ष्टिषेणऋषिरस्योष्णिक्छंदो॥तिप्र
:पुरस्त्रिपथाविश्ववर्षिणीमंत्राकपाश्चत्रयः सन्त्रिविधाः येनाश्चत्रयपुरतोमह

त्रतामहीनोरेखताभांनवयोश्रीर्नवचक्राणि दीधिरे। नवैवयो। गानवयोनिभिस्यसमवाणचक्राणांत्रयश्चिनाथस्यैतानवमुद्रानवशक्तिमहीनां॥ एता
श्रीत्यपथा मानवासीत्सोनविशोनाथोनविंशत्वारिंशतत्रयोत्रिंशः सन्निद्राः। तत्रीणिवमानरोमाणिशंखितोत्तरोष्ठकमलं। हृत्रेखत्रये
शमानेनसंवृतपिण्डपंते। त्रिंशत्कलिनेत्रेरुद्रत्रिवलयत्रिरेखाढ्यः। षड्वेदेषंचमेचरनीयेषरनीयके। चतुर्थेचरनीयेत्रयोदशेचपुनः२
विधायनवचिद्भानिनेषुसूत्राणिपातयेत्। नवयान्योन्यरागाणि तेषांयुग्मत्रयार्चनः२ त्रयाहरिनीयतूर्यांतंतनधापंचमषड्योः॥ अष्टमांति
मयोर्द्विदानत्रिशानकलांशकान्। पुरातद्यत्रवेहाग्निसेरव्यातान्मार्ष्टषेयेक्रमात्। शानिमध्येरवांतौवैश्रोतोकेचुमध्यतः५मंगल्योतौहृन्नमध्ये

चुधानोत्तरंनमध्यतः पुरोरंतोभौममध्येशुक्रोतेसौम्यमध्यतः।दशानतौहृन्नमध्येचुरागहंतोरविमध्यतः।कोत्वंतौचुधमध्येचुधोजयेक्रमतो
बुधः।७।मध्यवह्निस्फुरूपमष्टहरणवह्निकं।चेचुर्द्वयानमेतेन श्रीचक्रंजायतेपरं॥ नछहिर्वसुपत्रा त्रं। नछहिः पो॥ ॥८०—८

विश्वसंबंधीश्वरेश्वरुपस्तावनलक्षणेतिकर्मधारयः स्त्रीयोरेरः स्त्रीरत्नेनवाक्यंतावधर्मेसर्वात्मकंरूपमहेरतत्वयः ११ इतिश्रीचक्रोद्धारक्रमोगुप्तधुरा
स्वरूपेपिस्तानः ॥ १ इतिश्रीवक्रस्वरूपमुक्तं नरपिद्धाऽऽः परेवनायाः सौंदर्यादिगुणनूस्तोतुंभूमींरवयति ॥ हेनुहिनगिरिकन्येत्वदीयंसौंदर्यंवर्तुस्थाप्यः क
दीदृशेवेणीरिविद्यावर्नकाः। तवसौंदर्यंवर्तुस्थविंदुपमानोपमेयभावेनवर्णेपिंदुकिंकरुच्यतेनवर्णयमपीत्यर्थः। उपमानाभावादितिभावः। परास्तोकरुद्रो

त्वदीयंसौंदर्यंवर्तुहिमगिरिकन्येतुलयविंदुकंदीदृशंकरुच्यतेकथमयिवेदृविभ्रमतयः। परास्तोकरुद्रोत्पुरुषारमास्तस्त
नायांतिमनसा। तथोमिर्दुभावामपिगिरिसासायुरुपरदी ॥ २२

त्वदुक्तात्। श्रोतुंकर्णविशेषात्। मनसाऽप्यलोकयंतात्। अमरललनानेत्रांगनानांतथोमिर्दुः प्रापांगिरिसासायुरुपरदीयांति। अमाभोगानूत्रिसायधान
भोगेनहिवस्तायुरुपरदीयाऽऽवृतीतिभावः ॥ अथवाऽमरललनेतित्वांसेवेयांतेऽमतिहत्वेभावः। स्त्रीमनोवित्तेनानाभोगानवुभूयांतेपुमां
नेषुमांसः। शिवस्तायुरुपरदीयाऽऽसौंदर्यतिभावः ॥ तदुक्तंमयोक्तंसक्तस्त्वंत्वं ॥ यन्नास्तिमोगोमहिनत्रमोक्षदे ॥ रामनामरामनामनामरामनाम

यत्रास्तिमोक्षूरवहिनत्रभोगः ॥ शिवायरांभोरुहयुगसंकामंभुक्तिमुक्तिस्वकारयेतेशिवमत्रवृत्तारवोपियरणेनेकुंविनालनहंत्वसौंदर्यवर्णने
कोवणकः। तथापिनेवेदरयाकलितायांगाकौलिकमानसेसौंदर्यादिगुणवर्णनेश्वरस्तोमि १२ इतिवस्तेवाक्यांगेमहिमानंवर्णयति ॥ हरवधूवांते। हे
हेकुरुत्वे। स्त्रीप्रतुऽरं। अनमिरूनवरुपातोगिणवांगापीपूर्वेलनुग्रहेनविगलितकलंकोभावः कुतकलंकेविद्यालवसत्वाः हवाधुत्कांचो

नंखर्वीयांसंनयनविरसंनर्मसुहृदं। तवापांगालोकेपतितमधावंतिशतधाः गालन्हेरलीव धाःकृत्व क
त्वदन्वेत्वत्तस्तद्विषया हवाधुत्कांचोविगलितदुकूलास्खलदयः १३

विगलितदुकूलाः अधु धावंतिशतधाः ॥ अहमहमिकयापश्चाद्धावंति नरकापरित्यागेमनरेकचिंतान्मारालस्त्रीभिर्वारमारवृत्तिशतान् प्राप्नुवंति
एतावतातवापांगमहिमापतादृशः त्वत्तःसौंदर्यगुणलवाप्तमधीनेतुवेतिभावः ॥ अथोमहिमनमहिमायवर्णनमहिमानमाह १३ ॥ ।।।।।

विश्वसेवधावेश्वनेवेश्वश्वात्तावनत्वश्वेतिकर्मधारयः रत्नयोरेरः ।ऋकूत्वेनवात्तेनाधर्मेसहर्मात्मकंईमहेरतत्रयः ११ रतिश्रीवक्कोहारकंमोगुसधुरा
रत्नगतेपिस्तानः ।। रतिश्रीवक्कत्वरूपमुकूनरपिरुपाऽऽः परेरवनायाः स्तोरर्यारि एणनूस्तोत्रे भूमिरत्यति ।।हेनुहिनेगिरिकन्येनरिसंस्तोरर्यंवस्तोरर्यंवस्तारस्मः कं
रीडाःवेणरिविद्यामवर्नकाः। नवस्तोरर्यंवुसविंदुपमानोपमेयभावेनवणीपिंदुकिंकरुन्यतेनकथमपीत्यर्थः ।ऋपमानाभावारेतिभावः। मरास्तोकमश्रौ

त्वरितंवस्तोरर्यंनुहिमगिरिकन्येवुलविंदुकरीडाःकरुन्यतेकथमपिविदूचिमप्रतयः।परास्तोकपोत्पुत्कारमास्तव
नायांतिमनसा।तपोभिर्दुरापामपिगिरिसुतासायुज्यपदवीं ।।११

त्वुक्ताःश्रोत्रकथाविशेषातू। मनसाऽप्रस्तोकपथात्ताःऋमरस्तन्नारेवांगनास्तपोभिर्दुः प्रापांगिरिसासायुज्यपदवीं यांति।ऋमाभोगानूविहायधान
योगेनगिरिसासायुज्यपदवीपाऽऽवृंतीतिभावः।।ऋथवाऽऽमरणांतस्तन्वंतिताःतेयेवांतेऽप्रतिहन्तवेभवाः । ऋरंमनोचितनानाभोगाननुभूयांतेपुमां
नेषुमांघः । शिवसायुज्यंनारेस्तोरतिभावः ।।तदुक्तंमयोक्तुस्तवस्तवे ।। यन्नास्तिभोगोमहितन्नमोस्तुते ।। रामनामरामनामनामरामना।

यन्नास्तिमोक्षूरेवहितन्नभोगः।।शिवायरेभोगयुगार्द्धकांक्षुक्तिश्चयुक्तिश्चकरास्पिनेवेतिमन्नवृत्तारमोपियदर्णनेकुंवितानस्तहंत्वस्तोरर्यवर्णने
कोवणकः। तथापिनेवेदरयाकस्तिनायांगऽऽकिंकथानस्तोरर्यारिगुणवर्णनेमहत्तोऽस्मि १२ इतिवस्तेवाणांगमहिमानंवर्णयति।।करंवीयांते। हु
हेकुरुपे। क्रीडतुऽरं। ऋनमिरेनवस्तपातेगिणवांगपीयूषेलाभुवहिनं विगलितकरीभावः कुतस्तस्तोत्रिलवसमाःहतामुत्कांक्षो

नंवर्षीयांसंनयनविरसंनर्मसुहृदं।तवापांगालोकेपतितमनुधावंतिशतधाःगान्नेहरुकीव धाःकुरुवक
तथादेवस्तन्निष्फलपा। हतामुत्कांक्षोविगलितदुकूलाभुवनयः१३

विगलितदुकूलाःऋतु धावंतिशतधाः।ऋहमहमिकयापयोधारावंतिनदीःतागेमनरेकचिंताज्वाराक्रमभिसारंभावयंतिशतधा प्राप्नोंति
एतावतातवापांगमहिमापतारंशः त्वत्तोरर्यगुणाःतेषामपरोवेत्तुमेतिभावः।।ऋपोमहिमनमहिमाधावणामहिमानमाह१३ ।। ।।।।।

॥ अत्रैवंव्यस्था॥ अत्र पर्वतेत्र मुत्तरवंत्र मिति हैविधं। तत्र पर्वतेत्र शक्तिपुरस्तरंउत्तरतेत्र तीर्थपुरस्तरं। शक्तिपुरस्तरंशंभवमुच्यते॥ शंभवमुच्यते॥ शंभवंशिवशक्त्योस्तेजोभिरेवोत्पन्नाआवरणदेवतास्तमयःमुच्यते। शंभवेषडध्वात्मकंतच्चषडध्वात्मक॥ मात्मस॥२॥ तात्मस २ तात्म्या३तेऽस्त। ५। आप्य।५ पार्थिवाः६। एतेषामुत्पत्तिक्रमउच्यते॥ निर्गुणस्यसकलस्वरूपेसत्तासिद्धाः सच्चिदानंदस्वरूपस्यशिवस्यविश्वोत्तीर्णलीला

स्थितेरेवरूपंवाणीहृत्तमधिकृत्यवाग्भवरूपं। कूटत्रयंहवशिष्टमनुधिकृत्यशक्तिरूपं॥

स्मुल्लासितस्फुरणविरोधाहितवपुषेः सकलप्रपंचस्यनाम रूपक्रियात्मनेघते। तावत्प्रपंचोन्मीलननिमीलनलीलानुग्राहकमनोधिष्ठात्रीसती ब्रह्मरंध्रेधूमधोतर्व्यापिनामुपाधिर्वाणीसमाख्याम उन्नरधिरेवतेतिविगद्यते। यथाहेब्राह्मस्थानक्रियाकुंडलिनीपादकेनिरेचनात्रत्यस्थान भोगायुतेकोऽस्मन्मूलिस्थानेषुकंठास्यनासिकेगुह्यहृन्नाभिषु विशुध्यनाहनस्वाधिष्ठा माणिपूरकमूलाधारसंज्ञेषुविलसति। तांचत्वगस्थ

श्री
१५

गूमांसमेदोमस्थ्यस्थिरेवनाः। तथाचैताभिरेवनाभिः सवर्णवरंविंदुरूपमुद्भवते॥ तत्रमध्येकुंडलीमात्रकाभोवडध्वंतन्नुमेतत्स्वोभवमुत्पन्नेसर्गारोप श्यात्मकन्नःपंचत्रयन्नः॥ तदुक्तं॥ कुंडलिकात्रये॥ विन्दुस्थनिः पर्यंतस्थनाभस्थासप्तरंगोणाः। विद्युल्लासात्मकाकाशपंचानोमात्रकरूपिणी। अ न्त्यायांमात्रायोगात्तेकाशोदयन्नायते २ वहत्वेशतथाहृत्पद्मकिंजाकुंडलिनीति॥ मात्रकाशाद्धाशेक्ता। पर्णेश्वरात्मवः स्वरूपाः॥१॥ कुं३

रिरिः वदेंद्रोन्मनिश्चक्रः वर्णेशेतिवे। मयूखांतेक्रमकुणीतरकांवुजयुगं ५

नीमात्रकाभ्यांच। शेषाभिन्नेमयूरकंनानानिर्वृतिनंतन्नुमेतत्स्वयं २ उत्पन्नेशंभवेश्वा३ गरेतन्नावरणिति॥ तथावक्रुतिरयमेवसायाप्रथ मात्मोन्नतूपाकृणीकुरुतेपंचरेखीदेवतास्तोषयतस्तन्नुमेतत्। सनातनंविनतेवेणमयूरमनि॥ व्युत्थार्थःसाधसिद्धाइयंशेवाप्रेष्यमाज्ञगरः। ओन्नतूप्रकरूपंवत्पतिमावत्। सारूपाणिकुरुतेपंचरेखीदेवतानिरेखीस्तस्वया०। २ त्वात्मनाकिंपाकुंडलिनीमात्रकेनिपंचरूपाणिकुरु॥

MAHARAJA SAWAI MAN SINGH II MUSEUM
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY & MUSEUMS
GOVERNMENT OF RAJASTHAN

श्री०
१७

स्थानमत्रकोष्ठधा।८ परतोऽऽयतेत्वाहि।मावयोमपतिःस्वतः।१०वर्षुं ग्नान्तापिकोगोक्षकेवस्थानेसमाश्रिता।१२स्वातोऽऽप्यतेऽऽनानाभावयाप
रधीश्वरि।१३॥ सप्तविंशतिरुमीनांपतिःस्थानाहतात्रया।ऽऽनातोमूलत्रिमाव्यक्ता।साचवक्रीश्वरीमता।५ एकविंशाद्रुमिपतिःस्वधिष्ठानेतमा८
ना।क्रियातःकुंडलीव्यक्ता।तोस्थात्सलिलनाधिका॥१॥ सप्तविंशतिरुमीनांमणीपूरेसमा।कुंडल्यामाऽकाऽऽनाना।साद्धिनेऽग्न्यणमता।८॥
अष्टपंचाशतिरुमीनां।मधिपाधारमाश्रिता।शिवशक्तिविभागेनाऽविधाऽऽनंभवाऽऽमा ७। षष्ठुत्तरशतत्रिंशतमेतेरोधुमणत्रयः।परादिशक्तिभिः

वद्भिःनीमकैःसहितानुनः॥८ रिसप्तमधिकंत्रीतिःशतान्याकुर्मनीषिणःन स्वांस्मरणमात्रेण कीर्तनमुक्तोमहीयोन् ९ सर्वेषांस्वस्यारुहन
वः सर्वैरुमपिस्मरेत्।एनेषांस्तुतितोलोकः।पापहापद्मनामुन॥१० लक्ष्मीशान्यान नोनीत्वमुक्तोरिमकुलेवसेरिति॥मूलाधारमधेत्यंत्र
कृमाणोगोदिशेपूर्व्यो॥एतयोश्रमणेषय॥ ३दीश्वरः १। ३दीश्वरी २ ऽऽनंदेश्वरः३ ऽऽनंदेश्वरी४॥ पूर्णेश्वरः५ पूर्णेश्वरी६ कामे।।। ८.

श्रीः
१६

ज्वरः७। कामेश्वरी८। श्रीकंठः९ ।।गणपा१०।ब्रह्मन११। स्वरस्था१२॥ शंकरः१३ मतिः१४ पिंगलः१५ पातालरेवा१६ सरस्वत्यः१७ माहा१८
आनंदं१९ डाकिनी२०। ज्ञानस्थानेऽनाथः२१ काकिनी२२ महामंदः२३ लाकिनी२४ योगः२५। काकिनी२६।। अतीतः२७ राकिना
२८ मारः२९ हाकिनी३० अधोरेशः३१ रक्ता३२ वक्रीशः३३ रुंडा३४ कुरंगीशः३५ कपिला३६ नरधीशः३७ महोधुमा३८। अनादि
विमलः३९ मानंगी४० सर्वज्ञविमलः४१ पुलिंद४२ योगविमलः४३ शंखरी४४ सिद्धविमलः४५ वाराहय४६ समयविमलः४७ ऊर्ध्वा

तिकाष्ठ८ मिंत्रीशः४९ कुब्जा५० ऽऽईशः५१ लघीपः५२ बडीशः५३ कुलीश्वरी५४ वर्णधाशः५५ कुरुपः५६ सर्वज्ञशिवानंदनाथश्रीपादुकां
पूजयामीति।ओंनीमणिति।श्रीक्रोंत्रेधारेवीतिमोनमेतू।एतेपार्थिवाःक्षमयोमूलाधोक्तपुरंध्रेपश्चिमारिमतिरंध्रेसमनेमूलत्रयेऽऽ
धेयेद्र।अथशक्तिःशिवश्रेष्ठेलिंगेत्रयपश्चिमाशिनः।त्रयीमोंचतुष्कंकं।चंचकंचडं।चतुष्कंपंचकंपुनश्चतुष्कमिति पूजाः।। ८५क्रं।। षट्

त्रिकोणाग्रेऽग्निबीजात्मा। पश्चिमादिवत्षट्कमात्। कोणेषूपरिगेयेषु। विंशकं पश्चिमक्रमात्। चतुष्कं पंचकं षट्कं। चतुष्कं पंचकं पुनः। चतुष्कमिति संभिन्नाः। ऊर्ध्वात्मानोऽग्नयः। इति मंत्रोद्धारविधिरित्यपनयेत्। निर्वाणविद्यास्मरणेनेति। तोषदेवाग्निनिद्याख्यातः। अथाप्याहुरमयः। प्राणिपूरेत्र अशंभवेत्वाग्निज्ञानमाग्नेयपूरकः। चौर्ध्वपथः। आप्यारत्नमलके। तथोदानः। १। माया २ वामरेफः ३ श्रीः ४ अघोरः ५ पद्मा ६ तत्पुरुषः ७ अंबिका ८। अनंतः ९। निर्हन्तिः १० अनाथः ११ प्रतिष्ठा १२ अमानिन्तः १३ विद्या १४ अविंत्यः १५ शोभा १६ शिवेश्वरः १७ हमा १८ तीव्रः १९ गंगा २० मणिवा

हः २१। सात्वती २२। अंबुवाहः २३ कमला २४ तेजोधीशः २५ पार्वती २६ विद्याराज्ञीश्वरः २७ विज्ञा २८। चतुर्वेदेश्वरः २९ सुकमला ३० क्रमा ३१। मनोन्मा ३२ रुद्रेश्वरः ३३ क्रिया ३४ श्रीकंठः ३५ लया ३६ अनंतः ३७ सती ३८ शंकरात्मजः ३९ मेखला ४० शिवलयः ४१। मधोवती ४२ साध्यात्मः ४३ हंसानंदा ४४ परिबोधः ४५ वामा ४६ मारदेबोधः ४७ रोद्रा ४८ पीबोधः ४९ रुद्रः ५० सर्वेश्वरः ५१ सर्वमयी ५२ एतेऽध्यात्मयोगाग्नीपूरेऽस्मिन्पूरकस्य। चतुष्कं चतुष्कं षट्कं

चतुष्कं पंचकं त्रिकमिति तदुक्तं पद्मसंहितायां। चतुष्कं चतुष्कं षट्कं मयचतुष्कं पंचकं त्रिकमिति। पूर्ववच्छिरसिवामपूर्वोपक्रमेण। २ त्वाष्टमण्डिप्रपंचः। एतेनोर्ध्वसमधिकरणेऽग्नयस्तिस्रोऽग्नयः। अथैतेऽग्न्यात्मयः। पूरकः। १। वंशभूती २। योगः ३ चतुष्कान्ती ४ तत्वरः ५ गुह्यकान्तीः ६ अघोरः ७। संवर्त्तनाः। विरामेशः ९। नीलकुंठा १०। अजोधरः ११ गंधा १२ सामाक्षः १३ रक्षा १४ लक्षितः १५ लयमूर्धा १६। त्वक्षः १७ स्पर्शा १८ भूते

श्वरः १९ शद्धा २० ऊर्ध्वेशः २१ शक्तिन्ना २२ आलक्ष्यः २३ ऊर्ध्वशाकिनी २४ प्रेमानंदः २५ वज्रशक्तिनी २६ योगानंदः २७ वमशाकिनी २८ ऋतीतः २९ कुलशाकिनी ३० स्वारः ३१ प्रबंधशक्तिनी ३२ योगेश्वरः ३३ बंधा ३४ पीठेश्वरः ३५ कोलशा ३६ कुमकौलेश्वरः ३७ पारमी ३८ जुंभेश्वरः ३९ सं समया ४० श्रीकंठः ४१। कामा ४२। अनंतः ४३ रेवती ४४ शंकरः ४५ हृल्लेखा ४६ विगलः ४७ कपर्दा ४८ सदाखः ४९ कुब्जिका ५० कालत्वणिः ५१। गुह्यपदा ५२ शिवगुरु

पद्मपीठांतर्गतनवरत्नगुरुपंक्तिः ५७ विघ्नपंक्तिगुरुः ५८ विघ्नपंक्तिमेलगुरुः ५९ प्रतिष्ठादेवसमगुरुः ६० निवृत्तिः ६१ पंचे
स्वाधिष्ठानेरणरत्नेषष्ठि
नारत्नवरत्नेषुविकंविकमेणपरस्परंचित्वारणमरत्नेचतुष्कंकृत्वायेत्॥ वह्नीशपृथ्वीमां॥ पंचकंपंचकंषट्कं चतुष्कंपंचकंषट्कमितिपक्षुपेतनउंत
पद्मवाहिन्यां। चतुर्थांकिके। पंचकंपंचकंषट्कं चतुष्कंपंचकंपुनः। वह्निसिद्धैकभद्रिन्यांसेऽसक्रमरसमरंति। एतेनक्रमनाशेदोषविधिनिर्ण्या

ख्यातंगाश्रयधामव्यमीश्वरः खेमेश्वरः ४ महाशंकूर्मः ६ आधारोधरेषः ७ शेषोकाद्यमीनः ९ मालिका ८ कूर्मानंदः १० विमला १० महानंदः
११ कार्वण १२ भावः १३ लीला १४ प्रियः १५ कुमुदा १६ कालिकः १७ मेधका १८ जयः १९ ज्ञानिकी २० एमः २१ ज्ञानिकी २२ क्षामः २३ ला
किना २४ कामरः २५ कालिकी २६ सामपः २७ मालिकी २८ हामरः २९ ज्ञानिकी ३० आधारेषः ३१ एका ३२ चक्रेशः ३३ विंदुः ३४ कुलुरः
३५ कुला ३६ मारध्वाक्षः ३७ कौलुका ३८ हरीशः ३९

कामकांता ४० शिवेशः ४१ कुलदायिका ४२ शिवेशः ४३ धर्मेशः ४४ वर्मेशः ४५ वह्निरूपाशस्त्रेशः ४६ महत्री ४७ परमगुरुः ४८ मंगला
५० परमाधिगुरुः ५१ क्रोधना ५२ पूज्यगुरुः ५३ समा ५४ पंचेनाहनेहारणरत्नेपंक्तिमारिपूज्याः॥ ढक्कीमंषष्ठनवरत्नेषुविकंविक
मितिअन्येषुत्रयेषं। ५॥ अथवाप्रथमाश्चमांतिमयोस्त्रिकंचतुष्कं॥ अन्येतुहृदंरपमिति॥ वह्नीशपृथ्वीमांचतुष्कंपंचकंषट्कंचतुष्क
पंचकंत्रिकमितिपूजनेपरिनिर्मलोवा॥ तत्रांकेपद्मवाहिन्यां॥ रतामाद्रिके। चतुष्कंपंचकंषट्कंचतुष्कंपंचकंत्रिकं रतिकेमेणभिन्नाःस्यु

चौषट्टीयामशक्तिपरिवारतेमवज्रवाराधिकंपंचवाणरत्निमन्यहृदिन्यात्मानंत्र्यात्मानंतत्रापूरयः ६ कोटिनी १ धरः २ ऊर्ध्वना ३ भोगः
४ त्रिशूलिनी ५ भयः ६ योगिनी ७ मदः ८ ब्रह्मसंहिता ९ शिवः १० शक्तिः ११ ध्रुवः १२ कालिका १३ रसः १४ पुष्पहासिनी १५ मोहा १६
अघोरेशी १७ मनोभवः १८ हेकः १९ मतेरः २० ज्ञानगुप्तः २१ कुब्जिका २२ लयः २३

डाकिनी२५ कूल्लना२६ शाकिनी२७ महाकूरः२८ लाकिनी२९ श्रियंकालः३० काकिनी३१ नेऊरा३२ धनी३३ मेरुकिनी३४ वापुः
३५ यापपुरी३६ कुलः३७ सिंहा३८ संहारः३९ कुलाधिका४० विश्वंभरः ४१ क्रमा ४२ कौटिलः ४३ कूर्ममाता ४४ मालवः ४५ कंका
ली ४६ व्योमः ४७ व्योमा ४८ श्वसनः ४९ नारा ५० खेचरः ५१ महोरवी ५२ वक्रुलः ५३ महन्नरी ५४ तातः ५५ क्रूंडलिनी ५६ कुल्लाना
नः ५७ क्रूलेशा ५८ अजः ५९ ईधिका ६० मतः सेपिका ६१ ईशः ६२ रेविका ६३ शंखः ६४ मोविका ६५ परमः ६६ पराः ६७ पराः ६८ विनूह६९

एतेविघ्नहोषोऽशरलेपूज्याः आद्यंतरयोस्विकंत्रिकं। अन्येपुरलेषुहृदंतयमिलिं षट्कोलपत्रेषु। प्रतिकोलेषुषट्कुषट्कुमिलि
पूजयेत्। भूमौवा। तऽकंषट्कंपुनः षट्कुषट्कंषट्कुपुनश्चतत्॥ रनिक्रमात्मनुद्दिश्यानाभसाश्चात्रा
श्रमेषः। एतेमरिविद्विषद्विशंपरिनिवारया॥ अथमानसारश्रमः पराः अपरा २ भरा

श्री०
१९

भरणा ४ वित् ५ क्रियरा ६ महामाया७ महामायरा८ ईशा९ ईशरा १० सृष्टिः ११ सृष्टिपरा १२ स्थितिः १३ स्थितिपरा १४ विरोधः १५ विरोधपरा १६ मुक्तिः १७
मुक्तिपरा १८ ज्ञान १९ ज्ञानपरा २० सत्व २१ सत्वपरा २२ असत् २३ असत्परा २४ सत् सत् २५ सत्सत्परा २६ क्रिया २७ क्रियापरा २८ आत्मा २९ आत्मपरा ३०
इंद्रियाधृया ३१ इंद्रियाश्रयपरा ३२ भोक्तरः ३३ भोक्तृपरा ३४ भोक्तुमुखः ३५ भोक्तमना ३६ वेदसत् ३७ वेदसत्परा ३८ संविना ३९ संवित्परा ४० क्रूंडलिनी

५१ क्रूंडलिनीपरा ५२ सैवपुत्र ५३ सैवपुत्रपरा ५४ प्राणसत्रः ५५ प्राणसत्रपरा ५६ स्वरः ५७ स्वरपरा ५८ मात्रकः ५९ मात्रकापरा ६० स्वरोद्भवः ६१
स्वरोद्भवपरा ६२ वर्णजः ६३ वर्णजपरा ६४ वाचकः ६५ वाचकपरा ६६ वर्णस्थानः ६७ वर्णस्थानपरा ६८ वर्णकः ६९ वर्णकपरा ७० संयोगाः ७१ सं
योगपरा ७२ मंत्रविग्रहः ७३ मंत्रविग्रहपरा ७४ विमानसारस्वश्चाद्यादिरने। चतुष्कचतुष्कयंपंचमरसेचतुष्कषेऽक्लिन्नवसे। षट्कोणपरा ज्या।।।।

स्त्रीचत्रुष्कंपंचकंचत्रुष्कंसप्तकंचत्रुष्कमष्टकमित्यिगतपुक्कंपंचषड्हिम्पं॥प्रथमाक्किंकेचत्रुष्कंपंचकंचैवनवुष्कंसप्तकंपुनः। चतुष्कमष्टकमितिक्रमान्मानसरूपमयंति मूलाधारादिषट्चक्रेषुनवुष्कादिकेषुरुद्रज्ञेयत्वात्पंकाद्यंतरमप्यस्तिपूजास्थानांतरमपिगृह्यतेरुद्रभयादेतावदेवरोक्रंरतिमानसरूपिमप्रपंचः एतेनमनसिचत्रुःषष्टिरितियेमपूजारूपेनघात्याख्यातं।तेषामप्युपरिचंद्रपादंचुक्कुर्गं।सर्वरूपीनोमूर्ध्वं।सर्वप्रकाशकमितियावत्।सर्वतत्त्वेतेरुद्रोमयत्वात्तनुक्रोमानसोह्यासे।सर्वतत्त्वात्मतेजोभिरितवपरंचु

क्रांप्रामनाधिवृद्धारोहेासाक्कान्नेक्रोमयोभवेदितिते॥अथतन्निर्वृत्तिनवनिर्वाणाचाराणांरूपंपूर्वोक्तनिरतिशयानंदरूपंसर्वेषांमयूराणामुपरिऊर्ध्वगतिसाक्षात्शिवपरेतरस्येवमक्षारेनसर्वतोविशेषाःप्रकाशंतइतिभाष्यः। एवंचाणवहिमानमभिधायचरूपमाणविघमावाणवकामरूपाक्रिसंज्ञाक्रूरत्वमाप्तिकायाःप्रथमकूरस्यसात्त्विकंध्यानमहिमानमाह॥१७

DR BHAU DAJI MEMORIAL

प्रारब्धेस्त्राक्षंद्विकारुद्विवंरक्लत्वेणेभिरुराजूरघटितमुकुंरावणमयस्फटिकाक्षमालापुस्तकवरंणानारत्नैर्नानावर्णमधुरैर्धुर्धुर्धारुक्यः।सतांवरेरुभक्तांतरसंगरूपमपिसन्निरुधेतसन्निहितभवेतिरुद्रोरतिशेषः॥अपिप्राप्तेहेतुविरुद्धेवे।त्वद्भजनमेतेषांकारणांतरनास्तीतर्थः।यद्।रूपंनत्वानत्वाहरूपीतिपाठः।तत्रपूर्वंरूपविशेषणंविशिनष्टिसतूपिननन्वासतोघटतेनीनाद्रत्नैर्नानावर्णैः।रूपंसन्निधिगताभवंतुयतः।सतांगा

प्रारब्धोत्साक्षंद्विकारुद्विवंरक्लत्वेणेभिरुराजूरघटितमुकुंरावणमयस्फटिकाक्षमालापुस्तकवरंणानारत्नैर्नानावर्णमधुरैर्धुर्धुर्धारुक्यः।सतांवरेरुभक्तांतरसंगरूपमपिसन्निरुधेतसन्निहितभवेतिरुद्रोरतिशेषः॥१५॥

रेवमाहरूपोगिरः श्रूयंतेएतेनसतांसंगस्यापिमहत्त्वेनोक्तात्यहांतरंधांत्वांसरूपिननन्वाहरत्नैर्नानावर्णैःसतांरूपंसन्निरुधेतसन्निहितभवेतिरुद्रोरतिशेषः॥महा॥सतूपिननन्वासतोघटतेनीनाद्रत्नैर्नानावर्णैः।तत्रः नाविशेषतूपिननन्वाहरत्नैर्नानावर्णैः सतांरूपंसन्निरुधेतसंगप्रसंगापेक्षितत्वं १५॥ एतस्मात्

एकस्वध्यानमाह। वालातपरुचिरुक्तिमितियावारः कवीद्राणांवेतनःकमलवनवान्धातपरुचिं। भजंतेयेसंतःकृतिविदरुणामेवमधवांगविधिविधेयस्यास्तरत्नतरश्रंग
रत्नहरी।गभीरश्रिवीक्षाग्निविंदुधतिसतोरुनममी १६ ननुह्यायाभिस्तेतदुक्तातरणिश्रीसारणिभि। रिवंसर्वीमुवीमरु
णिमनिमग्नोस्मरनियः।भवेत्स्पत्रस्पदुनह

दृश्यात्तवोपासनेनसाक्रान्तास्वतीमुवारविभूतिगाघणाघारयः श्रंगारसमधानाःप्रकुरंतीतिभावः मध्यहूरध्यानमहिमानमाह।।१६ ननु
कोतिभिस्तवबालार्करुचिभिः सर्वेषांभुवंसमग्नोसर्वतः स्वांत्वांभो

सांकाशणेनेतिभाकाकृतिरुतातिकाकुरत्र। विनकर्मंकारघोविनीअनिमिषहरीनोसुरैगनानांमनसांवन्द्यंयदुर्णतेनतत्तासंकामरुपि
त्वमिधापेता१७ एतस्पेवकामरुत्वारूपध्यानमाह।।मुखंविंदुरुपेणध्यात्वाकुचयुग्मसंघस्तस्यमुखस्यविरोधःकुचयुगंध्यात्वा
नरधःहरकारंध्यायेत्तोहारमहिषितस्यकामरुस्यांससप्तयःसंस्तोभंनयतिवशितामित्यतिरुपु।त्रिलोकीमप्याशु

निरीक्षन्तीननयनाःसहोर्वशीवरस्पारःकृतिरुतिनगीर्वलिमणिकाः१७।।मुखंविंदुरुत्वाकुचयुगमधस्तस्य

नरधोहरंध्यायेत्तोहारमहिषितस्यकामरुस्यांससप्तयःसंस्तोभंनयतिवशितामित्यतिरुपु।त्रिलोकीमप्याशु

।।त्रिलोक्यपिकामरुत्वारूपेतिभावः।।तपुरुरुकामरुत्वे। नभोमहाविंदुमुखीचंद्रसूर्यौलनरधा।सुमेरुहार्द्धत्वयाशोभमानामहीधरःपामल
नतत्रिन्यासात्रिलोकीवंतनांविदे। कामएवकुचाभ्यां।उरागग्निरुचस्तेति।।ननुः तत्कामपि।।परस्परश्लिष्टयोस्तत्रा।मंत्रितंधुवनेत्रभं।मेरुतेत्रैश्रयं

देवींमहाश्रीत्रिपुरमात्मकमिति। अथवाकामस्यकामराजस्यकन्याशोभाअथवाकामराजस्यकन्यातेरवीजंकवाग्वाचकारहिंतेकामकन्यात्मकं।
अनिगुह्यंमहासरस्वतीबीजं॥तदुक्तंमातृकार्णवतंत्रे॥यन्निगर्भेतत्कामराजमपरंमंत्रात्मकंविद्धिते।तत्सारस्वतमित्येवंविद्वत्काश्चिद्बुधश्चेद्बुधि
॥आत्मानंप्रतिपद्यसत्तनपतोयत्कीर्त्तयंतोद्विजाः प्रारंभेप्रणवाक्षरप्रणयनीमीनोज्झरंतिस्फुरंमिति।तथाच।ऋतिः॥ योऽभ्रणोऽत्मकंश्रणो
तिनहिपंवेरस्तुतत्सरस्वत्यामिति।तापुनस्त्रीयस्वरूपातुरीयात्मकंतत्रैकोविंदुः रविः पोहोदरहनशीतांशुः।रविरूपंविंदुमुखंतु

त्मातस्याधःदहनशीतांशुरूपंविंदुंदक्षंतमपुंगंतुतातस्याहकारंहयोनिरूपंध्यायेत्।हकारपूर्वभागेमध्येयातेअधोभागेयोन्याकारोदृश्यतेतं
ध्यायेदितिप्रकरणार्थः। तदुक्तंकादिमते।विधात्रूत्रयंरविंत्रुरायस्वरंसेस्वरं।तत्रुरीयस्वरूपंतुमतंविंदुत्रयात्मकं॥१॥तदात्मकत्वंहेत्मात्मिता
धकस्वयंप्रभेतू।तद्भावंनांश्रणुप्राज्ञि महोत्पत्तकरोशुभं२॥ऊर्द्धविंदात्मकंवक्त्रमधोविंदुद्वयात्मकं।ऊर्द्धवहंतुहृदयंत्रतदिष्यते ॥ ॥ ८ — श्री
२३

योमनिविभावयेतत्रयमेकः प्रकारःअथवाहकारःशिवः।तस्यार्द्धःशिवेतिरेफाकोकारःउकाराकारःएतन्मयंत्रिकुटात्मकं।तत्रःहिअर्द्धकार
तकारात्मकंगतेअर्द्धसिकारतकारात्मकमग्निशेषेभवति।पातिलोपेनतयोःसंधौसतिरकारोयोनिरूपोभवति।एरकारंतुतस्याधोयोनिरूपंभावये
तू।अथवाहकारोविसर्गरविरेरकारकोरूपेःधेगतेअकारःरकारात्मकमर्द्धमग्निशेषेभवति।तयोर्विपरीतयोःसंधौरकारोयोनिरूपोभवति।
तन्नुधस्यांशेभावयेदिति।अथवाहकारोहंसः।तत्रार्द्धहकारसकाररूपेर्द्धमतेअकारःसूर्यःविसर्गस्तुविंदुत्रयमग्निशेषेभवति।तत्रैवंयोऽस्ता

हेरणीहविहकारेर्द्धमंत्रेअःसितिविंदुसरात्मकंहंसार्द्धमायेत्केनप्रकारेणाधुस्त्रंविंदुंदत्वा।तत्साधोविंदुंसंतुतदंतुत्वातत्सरसनामग्रघक
त्मानंकारंध्यायेदितिअतएवएतत्प्रकारत्रयेणात्मकस्योद्धाणभागेणाग्निविधोरेत्रिविधंरकारंसंकेतंकरोत्यग्नि। शिवः किंहंसइति एते
हकारार्थाः प्रकटाः। वस्तुतस्तुहकारार्द्धमात्रुतः सच

गुरुमुखादवगम्यानन्तरकाशनेमहरनिशमितिनपकाशिते।तथावसंकेतपूर्तो।एतद्भक्तकल्पाध्यानंगुप्तायुगुप्ततमंमहत्।नास्तिव्याधंप्रवक्तव्यं
नाभक्तायकदाचन॥१॥एतत्कल्पाशनेमानुरुद्धात्मुरुप्रयोगः आत्मव्याह्यात्मिव।तस्मात्तेनतत्कल्पाशयेत्॥२॥तोभोमोहात्मगवद्वेदव्याहा
कल्पेतं।तोविरात्मन्तुमाप्नोति।एतत्पूर्वातविभारिभिरिति।३॥तृतीयपूरुषध्यानमाह॥ओंभेभः किरणसमूहात्मनसेकिरंतोविस्फुरंतोत्वांवंद
कोनतत्परब्रह्मविभोरुरिआधेत्रे।कोनितसर्व्वाणांरूर्यंगहरवशमयति।तेसर्व्वाविलोक्यरशरिप्रेयांतिभयारिनिभाः। क्रूरसंतप्तात्मुरुषतिसु

धासंरक्षणेयाश्रमंतधारवत्यानप्रणामिकृत्य। दृष्ट्वापुरुषमितिसर्वरक्षानपिनधाविधृत्वामुरुषमति।गहरुरूर्नारिसूत्मर्य्यरक्षनेर्विधाभ
वेतीतिभावः।१२ कामकल्पायाःस्थूल

श्री॰

ध्यानमिधायसूक्ष्मध्यानमाह॥ विशुद्धताकांतिनुसूर्यंपुवह्निरूपंविंदुत्रयमयीपरमपुरुषकल्पानोमूलाधारेनामुपरिस्थितांतत्कामक
लांमहापद्मेनिर्दग्धमन्मथेन मनोनिर्वीतिमानसिकनि।तेकल्पाधरसावःकियानिष्पत्तीतितत्रिवर्षिणीमाघातऽहितेनमनसाऽत्यर्थं
महापद्मनेरशमदाणंतस्थितसहस्रदलं।तद्वाशाबाहमंत्रः॥महत्पद्मनांतस्थेकारणानंदविग्रहे।सर्वभूतहितेमातरेहीहपाशेम्प्रीति।तस्मिन्महांतेतत्

तरिद्वेत्रवातवीतपनशशिवैश्वानमयो।निषण्णांधवलामंपुपरिकमलानोमयकलां। महत्पद्मारंभांतरितमलमाये
मनसा।महांतःपश्यंतेरधनियमहृत्पद्महंसी॥२०

कामकलांतुसमाकल्पितस्यानुभवहेभूतसाधुपाणःमस्यंता। ओंनमुपिनसाऽत्मकुंवेनपरमानंदसहरीरधति। एवंरूपाकामकलांतमविनय
स्मात्मारितनिर्लिप्यानंदभोजोजीवन्मुक्तोभवेदितिभावः।अयमत्रभावनाप्रकारः।मूलाधारेचतुरंगेचतुरंगेचतुरंग

यामांगरूपयात्वयाश्रयपरित्रयेनमनसारहितांगमपिपूर्णभोहूतमितिप्रकेतनं॥तथाहिनन्हेतुमाह॥पूर्वमईमरुणंसंप्रतिसर्वमरुणं।पूर्वंहिन
यनेकेयतमुकुरोलंकारमधनाविनयनेकुचाभ्यामानम्रेणशिकलालंकृतकिरीटं॥एभिर्हेतुभिः शंभोःसर्वशरीरंहतमितिप्रकृतिरेकारोव्यक्ष
एतावतात्वमेवशिवसरूपेणाशिवोपित्वन्मयरतिप्रक्रियमनोभेदः।पूर्वोक्तःस्मीतिः।तत्तस्मायुन्नमेवशिवसायुज्यमितिधृतिः।नवुव्हारयो

तयाहतनायामंसुपूर्णीरसेनमनसाशरीरंहरंभोरपमपिपूर्णकेतनमभूत्।नूनमहिवेरूपंसकलमरुणभं
त्रिनयनेकुचाभ्यामानम्रेकुरिलशशिभूषालमुकुटं।श्रुतिगतस्तेधातारंशिवतिरुद्रःस्तूयति।तिरस्कुर्वन्नेते
त्वमपिपुनरीशस्तिरयति॥सरोपूर्वःसत्पूर्वःसर्वत्र

रेवाःसायुज्यरानेसमर्थाःकिंनसंतिमत्मकाएवंसायुज्यमविध्यंतातिमंत्रसायुज्योकोयंनिर्बंधस्तत्राह।श्रुतिगतस्तद्रूपंविष्णु
ब्रुवंति।हरःसंहरतितेतेःसहईश्वरः नगंतिरोधत्तेअयमर्थः।हरेरनकार्यरूपेकृतस्तेनकारणरूपेणतिष्ठति।तथाहरनाशेकपालरूपेण
नपवर्त्तमानेस्वात्मनासंहरतियतिश्चावारयति।सरोपूर्वंशि

शिवःसर्वमनुग्रहातिसात्मनिधीकृभावेनस्थापयति।पुनःस्रष्टेरनुग्रहायेतिधृतिः।तदुक्तंशास्त्रे भूवरीपिकायां।सृष्टिःस्थितुपसंहारविधानानुग्रहात्म
कं।मूलंपंचविधायस्यत्रेधुमः शास्त्रसंशितमिति।एतत्पंचविधंकृत्यंब्रह्मादयोयतुर्वंतितेनेवकृतवस्तितयाभूवलनिरूपोएतामास्यंतेचभूविनाश
नस्वस्वरूपेकुर्वंतिति।एतावन्मातवंभूविलासमहिमाएताःशक्तयमहिमानेकोवकुंसमर्थरतिभावः।पूर्वंतवापांगालोकेपतितमित्यादिनाश्रीपांगमहिमावर्ति

रसनुगरस्नातिरुचिरवलवासाम्नालेख्यकूणावलिनपोर्भूलतिकयोः।२५त्रयाणांरेखानांत्रिगुणजनितानामपिगुणे
वैमनस्याज्जातवरणपोर्वाविरचिता।तथाहित्वपादोद्वहनमणिपीठस्यनिकरेस्थितास्तेशश्वन्मुकुलितकरोनेसमुकुराः२५

नः।श्रुतेनभूविलासमहिरोनांसायुज्योप्रयोद्वहनेनास्तीतितेवेतासायुज्यपामपुरुषार्थरत्नमिभावः॥२५॥रसनोसरणार्त्वमममहिमानमाह।तवरणयोर्फलवि
रचितपद्मतिषएजात्रयाणांरेखानांभवंति।यतस्तत्रपादोद्वहनमणिपीठस्यसम्पेतेमुकुलितकरोनेसमुकुराः संति।अतस्तेवांएजानएवकर्मणाएता
वता।शिवद्वाभिलषुरुषोःसकाशात्तवचरणएजाविशिष्टोरतिभावः॥२५

वसाकुङ्कुमविलेपनागरुकस्तूरिकाकर्पूरशङ्खनीलगंधाक्षतपुष्पाः शंखतापत्रिवेणी। सरस्वती। इडापिंगलासुषुम्नेतिचत्वारिनाड्यः। कोमिणीरिच
त्वारिशक्तयः। प्राणापानव्यानोदानसमानभागनागकूर्मकृकरदेवदत्तधनंजयनवनाडीवायवः। सर्वसिद्धिप्रदसरिद्वायुरशक्तसर्गोपाधिभेदे
नैवकः। ज्ञानकः। बोधकः। शोषकः। दाहकः। प्रलयवायुः। ज्ञानमृत्युश्चेत्यष्टौ ऊर्ध्वगमनेनाग्निर्भवति। धारकः। प्रेरकः। कुलकः। क्षोभकः। मनस्तेजोवाय्व
ाकाशकैचतुर्विधमिलिताश्चत्वारः। सर्वेन्द्रियाधिष्ठातृदेवताः। क्षेत्रपालाः। पीतोष्णसुरवधूः तेजोमंडलसंचरत्तत्तन्मोहनाद्यष्टशक्तयः कोणा

स्थाः केवलमात्राः पंचपुष्पबाणाः। मनः। इक्षुधनुः। रागः पाशः। द्वेषांकुशः। पञ्चतन्मात्रकमहंकारः। महत्तत्त्वमिति। कामेश्वरी। वज्रेश्वरी। भगमालिनीनित्यक्लिन्नाभेरुण्डावह्निवासिनीमहावज्रेश्वरीत्वरितेश्वरीकुलसुन्दरीनित्यानीलपताकाविजयासर्वमंगलाज्वालामालिनीचित्रा
इति नित्याः। गुप्तयोगिनीरहस्यादिकौलसंविदः। कामेश्वरः सदाशिवः पूर्णः स्वात्मैवपरदेवतासच्चिदानंदविग्रहः। तत्करणमेतस्य सर्वमिमर्शः।।
अनन्यचित्तोज्ञानचक्षुरिदं। भावनामात्रमनिर्मनस्कताऽपरास्तत्त्वप्राप्तिरानंदकर्तृत्वमकर्तृत्वमुदासीनत्वमिति विकल्पानामात्मनिविलापनंहो
मः। भावनाविषमानामनेनाभावनेतर्पणं। पंचदशतिथिदेवीकासस्वरूपीणामावलोकनं। पंचदशतिथियोनित्याः इति।।

श्री० २७

कूर्मनेत्रयंत्रामृतकूर्मेषुकूर्ममात्रंवायुरिकमात्रंवाभावनाकरः जीवन्मुक्तः तत्परदेवतासर्वदाऽभिमुखीतिष्ठतिचिंतितकार्यारंभयत्नेनसिद्धोति।ए
तादृशः पाकस्थानेपानत्यारिकेसर्वनवेद्यभक्षितसंदेहः सएवसिद्धयोगीतिनिगद्यदेवदत्तिकारिमनेकाख्यानेनभावनेनदृढीकरोतिप्रति
पादिता २७ स्वेभावनाभमनिधायतत्पादभावदेवदुर्लभमक्लिष्टंविशेषमार्थयति। हेदेविश्रद्धकल्पाद्रेणेभ्यः श्रीगणनुसरणीक्षिप्रसादरा

दत्तनेत्रेणेभ्यःक्षिप्रमनिशमाश्रानुसरणी। ममेदंसौंदर्यप्रकरमरंरंगिकिरति। तथाह्यिमंदारस्तबकसुभगे
त्यादुच्चारणे। विकचत्वमकृत्रिमदृढभक्तिरागचरणोः बहुमानतो २८

नपुनः अमंदरसधामवतितथासौंदर्यसमूहरसंविकरतिसति प्रत्यक्षितस्तबकसुभगेकल्पद्रुकुसुमस्तबकमनोहरेममजीवात्मा
करणचरणेः। मनसासहवर्तेद्रियचरणेः। बहुमानतोवा। किंकुर्वन्नुनितरोमहर्षनातत्वचरणमंदारगुच्छभक्तिरसस्तेहितानेरमेः स्तूयिषमं
नाज्ञापारहितभक्त्यारयुगलध्यानवंधसंरोधवत्तेनदृढेनभावनाफलरूपःनपोनत्यारिभिरिंद्रियविषयतानिभावः।। २८। भक्तिविशेष

परस्त्रीत्यागः कर्त्तव्यः मृत्युनाम महिमानमाह। तत्त्यागेनैवस्वर्गो भाग्येनोत्पद्यते॥ अथैकाकृतमत्युविनाशिनां सुधामप्यास्वादयतिपते। विम्बैसर्वेविधिरचितमस्वाधरिवस्त्रकरालंबत्सेरेकपलितवः तः कालकवना। नश्यंतोस्तन्मृत्युंस्तुतिवतनारंकमहिमा २८

सुधामप्यास्वाद्यप्रियंते। मरलमप्यास्वाद्यनम्रियंतेइतिशेषोतिविरोधोभासः। तस्मात्तेवेतनारंकमहिमाविषकवलितमस्तनमभूत्स्वयंयम्तुन्मोऽपनः किंनारंकयुगलंगरुडोऽपनीविषवहरियंत्रदृश्यंवानितिवितर्कोयंयः। अन्यासांरंभवस्त्रीणांसौभाग्येनप्रलयेपिन मपनीतिनत्यासहशीवस्त्रीविभवितः सावीरंकरतिपर्यवसितोर्थः॥ तारंकमहिमोनमुक्तापरस्त्रीतायाः प्रभावमहिमानमाह॥ २९॥ ॥॥

पत्स्यमानः ज्ञेयेवस्तावणानोति। मृत्विद्यमेनत्स्मुकुरंपीहात्मनःकोनरमुकुराघानेनतत्परणोधुक्तमानोभ्यनोनसहते। कैरभिरःकरोरैको टीरेस्वलसद्भवणानूनवभ्रांतस्तीत्यर्थः। अतस्तत्परिणीरंरतिभावः। तहिरंभरिसुकुरंअतएवतत्॥ इतिप्रणतेषुरेषुसत्सुप्रसन्नमुखः। इतमा नांसंपतिरत्नोरः सेव्यमानावर्त्तते। शायमत्तारत्नेनेतिवरनोरोनारिकानधिन्दिव्यभिमुखागतस्यहस्यत्रभुत्थानेनवपरितोक्रिविनयनेसर्वो

किरीटवैरिंचपुरंदरैरभिः। करोरकोटीरेस्खलत्सुरंहतं
नतस्यभक्तेरहस्योभुत्थानेनवपरितोत्रिविनयते। ३० चतुःषष्ट्यानंदैः सकलमभिसंधायभुवनं।
स्थितस्तत्तत्सिद्धेः प्रसभपरतंत्रैः पशुपतिः। पुनस्त्वन्निर्बंधाद्यखिलपुरुषा

स्कर्षणकर्त्तव्यः। ३०। सौभाग्यमहिमानमभिधायाग्रेपरस्त्रीतायागंकरिष्यतस्तत्रतंत्रानुसारेणादौस्वतंत्रमहिमानमाह॥ चतुःषष्टितंत्रैः सकलं भुवनमभिसंधायसमस्तलोकवशीकरणोच्चाटनादिप्रसभपरतंत्रैः तासुतासुसिद्धिषुहठात्कारेणतंत्रैः तासुतासुसिद्धिषुहठात्कारेणतंत्रैरिति क्वचिद्दृश्यः। तत्रिरर्थः। तत्रिस्तामः। क्वचिन्नोस्तरति॥ एकैकेनतुरुषार्थप्रदेनतंत्रेणंकैकेनतुसकलपुरुषार्थसिद्धिर्नास्तीत्यर्थः॥ पुनस्त्व

निर्वाणदीक्षितपुरुषो वैकघरनास्तत्रैतेत्रैस्त्रितत्त्वमवातीतरदितिऋवतीतवानूणिश्रुक्रूम्फःकर्त्रीवदिःनिवदिःनूनेदेवेरूनेमवृत्वाघुनी
तिसवृद्धोवरूनेमम्मतरनीवेरूनेरीर्णीतघोतिरीर्वैकनेएनश्चेतिऋकालेपेदूते। ऋवानामरदिति। तदिहर्यान्तयायानित्रेत्राणिचतुःषष्टिसंख्या
नित्रूतानि। तानिसकलपुरुषार्थप्रकाशनिभवंति। तत्रमेकंतपाऋवतायथासकलपुरुषार्थसाधनेभवंतिरितिरेमानिवेधदूतेत्सत्रैत्रैकारिमना
त्रोऋवतायामास। एश्रुपतिः। ऋग्यानियानित्रेत्राणित्रुग्नोत्सोपेरूणि। इरेत्रैत्रे। ऋग्यानपेदूएतावतात्रोनीरिसिरेमेचेनतेत्रैमनयेमितिस्

वैकघरना। स्वतेत्रैतेत्रैस्त्रितत्त्वमवातानारिरं। दूरशिवःशक्तिःकामःक्षितिरथविःशीतकिरणःतस्म
रोहंसःशक्रस्तदनुचपरामहरयः।

स्वतेत्रस्यचतुःषष्टितंत्रायेदूपादिशिदंतांप्रतिपादयतरचुसारिणांलोकानुग्रहेणपंचदशान्दूरेशैवीसौत्रयोरशक्तूरैवैकरवोदूरतिदूरशिवोहः
शक्तिः सःकामःकःक्षितिसः ऋषेत्मानंतपोभिधानात्। शिवादिवर्णाश्चत्वारोवक्त्राभ्यांसविनेविंहसः शीतः किरणःसस्मरःकःहंसोहःशक्रो
सः। तदनुएकमवसानमपरशक्तेरो। हितायेतेमेन्यचकोरतदूरेखावानिःसर्वत्रविशेषःसूचित ।।१।। दूरर्द्ध ।।

पणः। मारकःहरेर्द्धःश्रमीसद्भेत्वभिमुखनेत्रश्रीशैनेः। सर्वेषांमालिनांकूटेतेवकूटागर्भिताणांशक्तिरूपामंत्राणांकूटेवकूटाकूटागर्भितन
स्माद्देतेषुयेतनपातस्वल्परसंग्रहेपि।। शिवादिनामतोविस्वक्तिःसतेत्रनिरूपणात्। समस्तेष्वप्यधुनाकर्मीक्षितेनेष्वणामता। ऋषतेने
नसकलमनयाविदितसया। पस्मात्विनजीवनां। मंत्राणामपिसर्वशः।१।। कूटेतेवकूटागर्भिताणांशक्तिरंपुण। कूटेत्वाकूघतेने
तस्मा। न्मायोवेचिऋवेभवातू। ऋनयाहिनाःसर्वेनिष्फलामंत्राणायः।।२।। ऋतस्तसर्वमंत्राणां। मियमुद्धोपिनीमतेनि५पपंचसोधु

ऋषीकूल्वेरवाभिस्तिस्रभिरवसानेषुघटिता। नत्रंतेवर्णास्तेनवकूटनचिन्तामावृयवतां।। ६२।। श्री

यतेऋषिस्तोत्रेषि। प्रसादस्वशपंचस्वरूपेणकूटत्रान्तिके पाणिनांप्राणसंज्ञेति। तिसभिरवसानेषुघटिताःवर्णानवकूटयारऋषिवर्णाश्चपंचकूपवरि
वर्णाश्चमविरामेकूटीकृतानिचिन्तितार्थवर्णास्वरूपनविन्नवयवतांभजंते। नान्याऋतिशयेनेतिभावतू। मंत्रस्वरूपिणश्चतुर्वर्णस्यवर्णाऋवयवारत्पर्थः।। ऋघु
नामंत्रस्वरूपस्यनवनाग्रपेतेऋवृयवानांतोऽवयवभूतावर्णाश्चत्पर्थः।। नावनामंत्रोनावकः। ऋस्मिन्त्वेभवान्त्वंवाचेतिसंज्ञोधः। नघावकारि
णते। सर्वमंत्राःस्युरिष्टाः।१।। नत्वापंचावकाः।। तेस्माच्चसर्वमंत्रेस्त

DR BHAU DAJI

र्मत्रयंतत्सप्तदिवर्णात्र ——— त्पर्धः।एवंचायोजनानामर्थात्र्यमत्सर्वपूर्ववदेवयोजनीयमितिप्रकरणार्थः।परमार्थ ——— रवधिमहाभोगात्मिकाः। अत्रेदानेरसविकुल्लासनरूपात्मानुभवपरमपुरुषार्थरसि ——— भूतेतित्वोमनसामंत्ररूपांभावयंति। ——— कृत्वाचिंतामणिगुणानिवकृतकृत्यताः।प्रभावार्थः।भवार्थः।विगर्भार्थः।सारहस्यार्थः। ——— सारहस्यार्थः।इतिमंत्रार्थाः एवंनिजोपयोगिनः। माणिक्यमणिः प्रकाशमानं।तस्यगुणाश्चपवित्रत्वंनेयं सारहस्यार्थरूपाचिमर्शशक्तिः। महाप्रकाशशिवाविमर्शभावेनभावनातयानिवद्धाकृतकृत्यतानिष्क्रांतकृत्यारिवाहोंद्रियव्यापाराः।शिवोग्रोशिवोहंसि

तिपूर्णहंतानिर्भासमहाप्रकाशेसुधिघटपाणकुलस्पर्शेः सुधिविद्यासंगयासनानकुर्याम्तथाएतान्स्नेहपरंपरांतंनुद्भांतः सावयंतःप्रभावार्थादिपंचार्थपरमपदेप्रकाशमानेनास्तिवाविमर्शतत्सिद्धेःशिवनयानिरूढव्यापाराः।शिवोहमिति।पूर्णाहंतातेनेत्रमुन्मीलितंविकल्पनाभूताहंतानिरंभितविषयासंगयासनोस्नेहपांपराहंतस्नेभङ्क्तिविश्वेतिभिर्विकल्पसमाधियोगाधश्चात्सन्नक्ति

श्री० ३२

वोगेनपरमात्मेरनिर्भरस्वभावसंवेदनमनुभूयमवंतीतिभावः।।तदुक्तं।तिरंभावितपरमस्नेहेनेहमिवलयंकुर्वन्निजैः प्रतियोगिनःपरब्रह्मपरमेष्ठुदेः स्वभावशिवात्महन्मिति।अत्रनुद्भूतरतिनाभूतास्रवुरितिभुमेः निषेधाद्वारसंपरंभावतः।ऊर्ध्वरवतारस्यपरंकारार्थस्यवचनेत्वादेसमेव।कंचनजुष्कानारवि पावैकल्पयंति।तरसिद्धोरसमेवजुष्कानः सुमनीकरत्यादेहंरस्येवात्मनेपरमयोगोदरपते।नन्नुनोनेद्धविरधि।अथाजुष्टः सुचिप्रवः।तरंतः सुरभिघटपाणकुलिशनेः नुद्भूतधोगेघटपाणशनेः शिवाग्नोमहाभोगात्मिका×महाभोमः पूर्णाहुतिः।तदुक्तिकास्त्वंयुंति।रूपहोमा

रेभिस्त्यासुपासनेरनिधन्योःभावः।इतिप्रकरणार्थोयोजनायः।परमार्थविषयेत्वर्थांतरंवा।चिंतामणिः।चिंतामणिरंकमनरत्नंतदर्थः।मनडुपोगुणः।तत्रस्मिन्निवैकृतकृत्यताः। मनसचिंत्यमाकोणरेकारांताकृमात्रस्वर्थः।शिवाग्नोशिवोहमितिपूर्णाहंताभंसंविदोनुद्भूतःसुरभिघटपाणकुलिशनेः नुद्भूत ——— त्मनातरंतःससुरभिःस्वभासनधर्माधमैविद्रुपेघटपाणिः स्नेहपाणानांसामकुलिशनेः।महाभो ——— काः।पूर्णाकुलिशपाणयः।त्वांभजंति।। ——— साभाग्यमानंवर्णनमयमात्मानमूर्ध्वारिग्रहरे प्रोतं ——— नाकृपंचिंचिंत्यिणसनजनमनीमार्गणासंधानधर्मा

हपरंपएणसोहविंतिनि——मानशिवांशोपूर्णाकुर्वितिंकुर्वाणाश्चेनर्यागपरायणास्त्वांमनंतिएवंविधांतर्यजनपरांपरा——लमंतरंतिनात्मर्यो
धिः।तथाचांतर्यागमंतरःप्रकाशाकाशहल्लोप्यामबलेद्यात्मनीभूतधर्माधर्मकलास्तेहपूर्णाग्नौजुहोम्यहमिति।एवंविधाहवोद्वारेणपूर्वोक्तवै
ष्णवःविधास्यंतीभूता।।नरेकेधाविधावकामएनंविधाद्वारे।श्रुतिःअपर्वणावेरेसोमापूषकामेकामोयोनिःकलाःवज्रपाणिगुह्यसामानिरेस्तुध
मिंद्रःपुनर्गुह्यसत्तामामयावुरुरूपेषाविश्वमानरिविशेति।।ऋग्वेदःपि।।इंद्रोमायाभिःपुरुरूपईयतइति।।अस्यार्थः इंद्रः।इडयात्रोप

नातसकलसंवरणारणापरमेश्वर्यानुभवत्मात्मानुभावेकंइडःपोणधिः परमः।शिवःनकारःमायाभिः सृष्टेस्वाभिःवकुरूपाईयतेस्तूयतेन।त
घाहि।।इडेत्रोवाचबुद्धीबोधनबुद्धीइत्यंगाभवित्मानंतत्रहकारोरेफः।इकारः।बिंदुः।तत्समष्टिरिति।पेवधाभागेनवानवोत्पत्तिःहका
रःरेफःबिंदुश्चयतत्समष्टिरितिबोधाभागेनकामएनोत्पत्तिःहकारोरेफःईकारः।बिंदुस्तत्समष्टिरितिवबुद्धीभागेनापिकिरूपेत्पत्तिःह
कारोरेणप्रकाशरूपेणईकारःसशिवरूपेणककारस्यशक्तिरूपस्योत्पत्तिरेकेणशक्तिरूपेणएकारस्यशक्तिरूपस्योत्पत्तिः।ईकारेणापत्र

शक्तिरूपेणबिंदुनाशिवरूपेणशिवरूपस्योत्पत्तिः।तथाचाहमीमर्त्रिभुंडमाः।ईंकारस्येतिपुराणवाक्येनकारस्यशिवरूपत्वंश्रीकंठा
दिभिश्चेवमेवात्।तथाचाहरानिस्वेत्रेतिश्वेतोरक्तीकृतःशुक्लोबिंदुःसेवर्णकस्तथेति।एतेषांसमस्तासमलकामएनोत्पत्तिः।हकारेणकला
रूपेणकलानिधिरूपस्यसदाशिवस्योत्पत्तिःतथा।स्योत्पत्तिः।एतेषांसमस्तशक्तिरूपेणबिंदुः प्रकाशः परमःशिवः।हकारोमः सत्वात्रोधर्मो
हनप्रकाशकरत्वेरेफेणवह्निनारजोगुणोत्पन्नारजोगुणप्रधानत्वन्नलःककारस्योत्पत्तिः।रकारोधीरूपेणबुद्धिः।ककलाधारूपस्यनकारस्यो

त्पत्तिः।एतेषांसमस्तशक्तिरूपेणशिवरूपेणोत्पत्तिरितिकिंबहुनाशिवशक्तोहरिपक्षोःश्रियासकलंविलसितंविश्वमितिनात्मर्यार्थस्त्रिताय
ष्णवानमुक्तंकारिमनेा विधान्तरीयवेदेन।एकश्चार्धोभिधीमनेानेनहविश्वमविद्मन्नेलात्मकर्मण्यरि।।२शिवशक्ति—— योगादुरि
तारिविद्भतरति।एवनद्वीकारस्येवसर्वोत्तमत्वंप्रपंचितंनिस्पष्टंकृतोर्थः।।एत——णायाःवेषरणाकृष्णवेषरणावर्णात्मकंचेनरू
पेणभवतिकिंबहुनापत्रे।वर्हतेविज्ञेभते——णमनेा।श्रवणतीतिरणार्थकंकृष्णस्यपर्यायस्यसासात्स्तुती।ऋरूपी ।।।।।।

अन्नूरसंबंधिनीनेनपंच— —रूपी। पंचरणात्मस्थाः सकाशात्रिरंशेनेतिनेनपंचरण। पंचरणावासान्नूरीतिपंचरणान्नूर —— पुनेतिमानसोल्लासेन।
रिणापंचकभेरेनपंचस्वस्विलासिनः। सान्निध्यात्रूरीयस्मान्नस्मात्पंचरणान्नूरीति। इतिनोपासुडाकामणत्रिधयोः संबंधेनेलमहिमानिरूपि
तः॥ अन्यत्सर्वंभागार्थीरितिकार्यार्थंविवेचनेविषयाविनविषयार्थरीपिकायांयोगीश्वरेरुक्तव्यं॥ एवंविधारूपमुच्चरन्पूर्वोक्तानांद्विनोषधांघा
णादित्यादिनाषष्ठ्यर्थेभागमंतभूतनचात्मकंमिथुनविधामास्तामर्थीत्मकंतत्पतिपाद्यधयोः शिवशक्त्योर्भेदप्रलोपेति॥३३ हेभग

शक्तेरंतर्बहिर्भोः शक्तिमिहिरवत्तेजोरूपयुगे। नचात्मनंमन्येभगवतिनचात्मानमनघे॥अनतःशोच॥ ॥

वनितेवंनोः शक्तिरुनःयनःशक्तिमिहिरवत्तेजोरूपयुगे। शिवशक्तिरूपहकासकामधोस्तर्यंचेद्रूपंतन्महद्यमित्यर्थः। अन्तरन्तनचात्मा
नंअनघे। आपाततोदृश्यमानपंचविलासविप्रतिरिक्तेनचात्मानंनचात्मकंनवारूपंविधामतिपाद्योशिवेमन्येनघावप्राकीमाभिपुरा
कृतंवचनं। यातात्परमवनीरूपनंदीदुत्तेजोरूपात्तिहरिरूपनमप्रकृतेः वैराजंभवभजनांनवरिरूपं। कीदृशंतेविधिरंडसुतरि
कोरितिति॥ अतःशोचःशोचीतिअयंसंबंधः। गोरामु

त्यभावरूपरत्यर्थः। उभयसाधारणतयाश्चेनास्थितः समरसवपुनेरयोःमेऐकात्म्यसमुल्लासितयाऐनेरनिर्भरयोः रात्रेःपुरुषर
म्यारिवत्। यद्यपिचन्द्रूपाशेवशेविभावोनास्तिसमप्राधान्यादिनिभावः हेतनहिंपकसंधिस्तेनोऽपांसत्वनरतिचस्तेवेधस्समप्राधान्ये
प्रतिपद्यमानेउभयोरित्यर्थशेषोन्द्रूपं। उभयोर्धर्मयस्यतीतिभगकीयेतयोः संबंधः।नोसमप्रधानोसंबंधः समप्रधानस्त्रेत्यभ
तिपादयंतस्तिस्रेसंबंधिनीः प्रतीयमानेशेषतः। तात्त्विकंनभवति।आश्रितेसंबंधेशेषेविचेस्त्वापुस्नाति। यथाकुमिनवपुषापारः। शेषपा

शेषीतयोभयसाधारणतयास्थितःसंबंधोवांसमरसवपुनेरयोः॥५

घलाकूत्रेवगुणभावोननास्तिकः। मत्यादिगोरात्मात्मेभर्तादिगुणभावनेतिनयाव॥ शिवश्चशक्तिश्चेतिशिवशक्ती उभयप्रधानो
ढूढः। नचोःसंबंधः उभयप्रधानगतः॥ नचुगौणमुख्यसंबंधपरिनरसिद्धं। यथाशब्दार्थयोः संबंधः॥ आमुमेवार्थमरिसिधायाह॥
भगवान्सनीपुत्रः। कात्तिरणाः। वागर्थाविवसंपृक्तावितिवरेन। तथावाग्वृत्तेणाकृतिरपि सोभाग्यकंमे। भगः शक्तिर्भगवाकामरसेन
गोरातारविर—— भगनामसमप्रधानोसमसत्तोसमोनतयोः शक्तिरितिनात्मकविधायाः स्वरू—तिपादयः

यति। इह मनस्त्वे। व्योमत्वे। महदहंकारशिरसि। बुद्धिरसि त्वमापस्त्वे भूमिस्त्वयि परिणतायां। विराड्रूपेण हरिं प्राप्तायां नहि पां त्वदभिन्नेऽनकिंचित्। सर्वत्वरूपमेवेत्यर्थः। हे हरमहिषि चिन्मयेवस्वात्मानेवलक्षणश्चिदंशेरूपंपरिणामयित्रेविराड्रूपेणाव्यक्तत्वेऽपि नैर्भावेनलीलाविशेषेण विश्ववपुषाविश्वात्मत्वेनैववपुषाविभर्षिपुलक्षसि। विश्वात्मत्वेविराड्रूपरीत्यवस्था। एतच्च याभिमानीविश्वात्मोद्भवः विश्वात्मरूपेणविराड्रूपतोरूपविशेषमग्रेवक्ष्यते। विश्वशरीरवपुषेतुपंचभूतात्मकप्रपंचावच्छिन्नतो।। विश्वशरीरवपुषाविश्ववपुर्वैमध्यमस्थोपाग्नाग्रेवाग्न्यभिमानिसूत्रविराट्

मनस्त्वेव्योमत्वेमहदहंकारशिरसि। त्वमापस्त्वे भूमिस्त्वयि परिणतायांनहिपां। त्वदभिन्नेविश्ववपुषा। विराजनेरकारंचिन्मयवपुर्वैभावेनबिभर्षि ३५

भावेनेत्यर्थः। पंचीकृतपंचमहाभूतात्मिकेतत्कार्यसर्वप्रपंचोविराट्पुरुषस्तेस्थूलशरीरमेतदभिमानीसर्वेंद्रियैर्वाक्पाणिपादपायूपस्थैर्युक्तोग्रहयंश्चाकृतमहाभूतात्मि तत्कार्यलक्षणशरीरं भोक्तिकर्मेंद्रियैरन्नपानगंधरूपशब्दस्पर्शान्स्थूलशरीरमेतदभिमानीसन्स्वप्नावस्थाजाग्रदवस्थाविषयानुभवजन्यसंस्कारः। एतच्चाभिमानीजीवोजनस्तपोलोकेनजनलोकेवभोगैश्वर्यमनुभवन्स्थूलशरीरविभर्ति। योऽसौसकलविषयव्यापारनिर्लेपेकेवलचिन्मात्रावस्थानेकारणसुषुप्तिः। तत्कारणशरीरमात्मानः। तत्राभिमानीप्राज्ञः श्रीहरिरूपीवभोगेनकारणशरीरं बिभर्ति

श्री॰ ३४

त्वर्थः संपन्नः पतनेनभगवतः प्रलयावस्थतापतिपादिता॥ तथाचनवस्वयास्तायां॥ मत्रकोप्रलयावस्थितिंमनसिभावयामिपरेश्वरेतामिति॥ सर्व रेपि॥ ओंकाररूपिणंपुराणपुरुषंतंनमस्तेऽस्विति॥ रुद्रयामलेऽपि॥ शुभेविषमाशक्तिः पूर्वभावमुपेयुषी॥ अधुरस्यस्यकाय॥ प्रलयावस्थमुपागतेति॥ अथयाविराजनेरूपंविश्ववपुषाविभर्षिस्थूलवपुषापरिणतयिचुंबस्वात्मानंतिश्चिदंशेनाथपुनर्वाहरमहिषिभोगेनलीलावपुत्वाभावेनबिभर्षि। सेतायां कालिदासतारिवत्। हरयुवतिभावेनेतिचुंबितावः॥ अहोनवधरितेकोवेत्तुंसमर्थः॥ तथासकलजननीतत्वे॥ कुतारस्यस्यारेकिंन

तथाहिनवचक्रस्थेनपतनेनशिवकोटिघुतिधरोराजंश्चंभुरेषोमितिनपार्श्वेपरिणता॥ यथा

सकलजगत्स्थूलवपुरभूत्सरोषंनंदित्वानरनुतिगीर्णजस्पतनतया। अनाघंतांशोरहरणविरक्तिभंगवतीविवाहदायासीरहनवकोटे त्रिचरीतमिति। इतिनवःप्रभृतिभिः संहर्षंभगवत्याः प्रतिपाद्यमानतारिवत्त्वयशोभ— — कुलभूतोरहरोषोपज्ञाचक्रसंहर्तोद्भवेनाप्रलोति ३५ तथासाचक्रस्थभूमध्यगिरिज— — स्थिकामध्यगतेसूर्यवंडकोटिकोनपारंशंभुपारंशंभुनाघंघरीमितिनपार्श्वेपरिणतामिनाभूतवामांगं॥ यथातोध्यभगवतारविष्णुमिश्रीमानसविषये॥

सूर्यवेऽवद्भिनामगोत्रेभालोकभवने।भानोफास्तेज्योलोकाः।अथैभिमनेनेऽः समहानोभवने। सर्वतेऽसोकालत्रयानयेत्तिनिवासस्थानेनत
षाचश्रुतिः।। नयत्रसर्यानविभातिचंद्रमानाग्निर्नोभातितेनोसियद्वासासर्वमिदंभात्यनेसर्वासाभाग्रामेकमायतनंसमस्तेरपिमत्युः। अस्तोऽरो
ऽनेनोऽज्ञरेनिरुक्तेवेदः परमान्मेति।निरालोकेनिर्गता। आलोकयंयस्मात्गतातेकऽनिवृचित्तावः।।कालत्रयेपिअविनाशीनिलोकोभवनिभा
वितपरमानंस्मेऽरमहाशयोनिवसति नितरांवसतिनिरतिशयानंदस्वरूपेनंदमहाप्रकाशेविज्ञेभवते।।अतस्मात्स्वात्कोरवु।।स्वयंवीतशोकोभ

एषन्नन्नत्रारविणाश्रिभुवनानंदविग्रहे।निरालोकेलोकोनिवसति हिभालोकभवने ३६

वतीतिभावः।इतिनिष्क्रामानामुपासनाःसकामानानूयमाणाधनभक्त्यापुरुषः।सूर्यवेऽवद्भिनामगोत्रेभनेनिरालोकेआलोकोतरंतत्य
काशकंनालीत्यर्थः।।स्वयंप्रकाशेआलोकभवनेभानवोरश्मितविशेषोभवनुः षष्टिरश्मिमध्येपरिणाह्यस्यालोकभवनेनिवसतिर
क्षामात्रोपनीतनानाभोगरसिकः सकलतेज्योलोकोपरिवर्तमानोमहापरमयोहिसकः। सकलतेलोकोपरिध्येनरतिभावः।।
मध्येपरःश्रेभुनाथःचित्पाद्यतिरेवरत्योएज्यो।परितश्चनुः षष्टिमानरश्मयः।पू

DR BHAU DAJI MEMORIAL

न्याध्येयासाऽऽसप्राप्तनामरश्मिमुख्योरवरत्योपरतोनि।।इविधुदेनेभुरुस्फिकविरारंत्योपतनकशिवेसेवेरवामपिधिवसमानयस
निनी। ययोःकोत्यांपांत्याग्रीकिरणासारूप्यसरणि। विधूतांतर्धानविलसनिचकोरवनगतीऽ विधुदेनेकेवलबोधरूपपरमध्ये
चुनिर्मलस्फटिकाच्चयोमनंगगनकारांशिवंत्योमेश्वरेवेरवामपि। अथिसभुवये। त्योमेश्वरीमिश्रासायुज्यपरवीरवासायु
ज्यसरणी। विरामेरमहाप्रकाशेपरंपरेशिवाविनाभूतां। रत्नमेश्वरीशिवसायुज्यरूपंविनाशिवसायुज्यस्वरूपन्नारितिभावः।नरुद्र
कोरे।। त्वामाप्तिमहाभागे।शमुवंत्यविरेणांकेवलत्वमनाद्यत्यमाभजंतोविवेचनाः ? आहेतिमम सायुज्यंब्रह्मकल्पशतैरपीति। ययोःकोत्याश्चायो

त्पाहेनुना। एषाकिरणासारूप्यसरणिःनंदिकासमानसरणिःसुधुम्नामार्गेणापविश्यसकलप्राणांतरालमासाद्यंतीविधूतांतर्धानतिरोहितानिर्वृतवाग्विषयया,
संज्ञानिमित्तरूपगतीजंगमावकोरिवविलसंतिवकोरिएषाचंद्रिकांतःपातिनीविलसंवितंतन्मंडलंविधूयविलसंतितपेत्यर्थः। अथवा।।मूलाधारस्थस्वयंभूः
ययोःकोत्याःपांत्याश्चाग्नीकिरणासारूप्यसरणिः सुतीविधूतांतर्धानविलसंतिगतसुषुम्नारंध्रनिरोधकवातापिशाचिरोधाचकोरवविलसंति। अथवा ययोः
कोत्याःपांत्याश्चाग्निकिरणानांसारूप्यंसमंसाधारणंकिरणासारूप्यसरणिः। सासर्वांतर्गताऽग्नेमिर्विधूतांतर्धानलिमिरणविगलितनिजकैरवरिरंग

त्वसंति ॥ सकलमूर्तिर्मयोक्तेति परत्वात्तारिताद्रकचकोरावशोभतइति भावः ॥ तारश्चोरवरश्चोवरेऽपूर्वो ध्येयो वा ओमेश्वर्यो ना
भसारमयः । पूर्वोक्तार्हत्सप्ततिसंख्याकाः स्मारिताः ॥ क्रमप्राप्तवायवरमिमुख्यो रेवरेवावाह २१ समुन्मीलत्संवित्कमलमकरंदः । अर्धीहृत्य
कमलमकरंदः । तत्रसिद्धनिरतिशयानंदसंविदुन्मीलत्सहस्रदलकमलगलानुभवविशेषपुष्परसास्वादनपरमित्यर्थः ॥ भजेहंसद्वंद्वं किमपिमहतोमानसचरं ॥ आषानमकारसांस्मारिके । सुरचनिस्पहाणांमहादायोनोमानसचरं ।

समुन्मीलत्संवित्कमलमकरंदैकरसिकं ॥ भजेहंसद्वंद्वं किमपिमहतोमानसचरम् ॥ यरालाषाद्यारश्रगुणितविषापारिणतिः ।

यरालाषाद्यारश्रगुणितविषापारिणतिः । चत्वारोवेदाः । उपवेदाश्चत्वारः । अंगानिपुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्राणीत्येवमष्टादशविद्यानांपारिणतिः
प्रज्ञेमंयोगशास्त्रयाज्ञिकीयासर्वेषांप्राणिनांहृत्पद्मकर्णिकायांसंविदुन्मीलनशक्तिरूपमास्ति । तदुक्तंनत्रैवयोगानुशासने ॥ अमुपेममनुभूतिः । स्वात्म
संवेदनमाधंविनतसकलविद्यालाभमन्योन्यमुख्ये । सकलनिगमसारंस्तोहमोंकारगम्यं ।

हृत्पद्मकर्णिकामध्येहंसयुग्मंनमामीति । तत्पहंसयुग्मंत्वनागोत्रप्रभुपुरुषपरमेष्ठिनोवेत्वानंतज्ञानादिगुणाधिष्ठितंतदात्मनोपो भवति
। वेरुत्तारिरूपोरेहिमः । पद्मरागोगुणःप्रभवति । तरामाणिनामाहारतारिरयवहारः । यरत्नरागोगुणाःप्रभवतिमराक्षोधनिद्राभयहिंसारिभवहारः ।
यरारत्नेरेखात्सद्विद्यानंदस्वस्वब्रह्मणाः । रेफकात्तारिपरिचिन्मनाःस्यात् । गुणमविलंमायाग्रबलेनयासमुत्तासितिरेफकात्तारिपरिचेरते

यरारत्नेरेखात्गुणाग्रविलसद्ब्रः पपरवरुद्र तवस्वाधिष्ठायेकुलवहमधिष्ठायनिरते ॥ नमोऽर्हंसर्वज्ञननि
महतोवसमयं ॥

यपरिस्तारेणाम्बुहंसेनिमात्रकंनिरतिशयानंदगुणमारब्धे । अब्रः पपरवयपाननस्वरूपंरेवंपीत्वस्तारमतंहीमोंहंसोमयारब्धेनेतेति । ए
तेनहंकःसोहमितिहंसयुग्मंमहाशक्तयाधिष्ठितंहंसेअरहंसेअर्हंसिरूपमनेरतिनात्मपर्यंतः । हंसेअरहंसेअर्ह्यंमयेषुस्त्रीधेयोवा । चतुः पंचाशद्द
यरारत्नमः पीतः पूर्त्याधेयाशक्तमयामंत्रैनत्वारमिमुख्यरेवरेवावाह ६८ तवस्वाधिष्ठायेनाभिस्थरारत्नपद्ममध्येकुलवहमधिष्ठायनिरते
रूपमाधिस्थविरतंनिरतंश्रीनिमेनंनमोऽस्तुवेसर्वज्ञेभ्यरेहंननमिमहतीमहाप्रकाशज्ञानाविस्तोहेन

सिन्नतुषामेवविभुतेति अनएवेनशब्दकविपाठकहारः स्वनिनःनतस्यस्पर्शिनोभवतारंकाजन्यंयत्सगुरुमुखारक्तांनत्यः॥ रतिरुवाच कुं।पपात्य
नेगुरुरवाद्यिमतेकिंविलिरूपितेरतोन्यधिकेमहाधर्मेप्रोपितेतंरतिशक्तिनेत्रणांभवतेत्रयोः स्वरूपेनिरूप्यतेवामुखपरिभवपासंतुनयुगेमितिप
र्वुकेभाषत्वाप्यरणंबुजस्योत्कर्षेवैपतियारपिजमुकुटचालनेत्रवपरस्तनिनेनुमारभते ५१ हेहिमगिरिसुतेनवहेमकिरीटमाणिक्यस्वर्णतोरणन
नणिभिर्वीस्तार्के: सांडघटितेसोऽनिविडंयघास्पारंवयरितेसकीर्तेयतिपः।यद्वाधा स्वुरलेनमत्कोतिव्यासापवलेविभिन्नेसौनासीरंसजुः किंमिरिति

तेते मणिक्यस्वर्णतनमणिभिः सांडघटितेनं किरणंतेहेमं हिमगिरि सुतेकीर्त्रयतिपः समीपेयद्व्याधा स्फुरणापा
वलेचंडरुचकलेधनुः सौनासीरंकिंमिरमितिविभ्रातिधि षणां ५२

तिधिषणांबुद्धिंविभ्राति विधत्ते ॥तत्रोत्प्रेक्षतेमाणिक्यादिनानारत्नविनंकिरीटकांसंवलितेनतेनैवनगेचंडरुचकलमवलोक्यरंडस्वाधमतिविभ्रा
तीत्यर्थः एतावतामहारत्नानांदर्शनमतिविधत्ते। शुम्भत्स्वतनुरुचावलोकनेकाशंकिरीटिभावः अथवा नवहेमकिरीटरुचकस्फुरणयः की
र्त्रयतिसः। नवसान्द्रानकांमाण्डनवामुचरः सन्नुमुकुटमालोक्यसौनासीरंधनुः किंमिर्

मिरमितिबुद्धिंविभ्राति ॥ रति॥ एतावतोहेमकिरीटाद्यमरिकिरीटमंत्रहृतः। किरीटमंत्रविलोकोगुरुमुखारक्तांनत्यः। एतत्कीर्त्तनेनवसान्द्रकाणेभ
वंतेनाविर्हृदयेविरक्तभवतीतिभावः॥ अथवा ध्यानयोगेनतत्तत्कारंप्राप्यकिरीटमालोक्यएतावतीमतिमनुसंधत्ते। किरीटमंत्रमाहात्म्य
मुक्तेनतत्तिरोधत्तेमंत्रपमितिविधत्तेरीतरुचेनेत्रेणनेत्रपमितेनतत्तिरस्करणंतनुनतस्करणेनतु। यतः एतत्तिरोधित्रुटत्वपमेयविनुरोत्कर्षेचं
तरमाह। यदीयंसौरभसहजेरुपलभुमांबलमथनशीलिरपिनो। नरभवनतरुणांकल्पवृक्षाणांसुमनसःकुसुमानिश्रांतिमतकविरुनिकु

धुनोतुधोतन्मत्कलितरुचितेरीतरुचे। घनेत्विरोधंश्वत्तंलविकुरुनिकुरेंबतपिनेयदीयंसौरंसहजमुपलभुंसु
मनसो। वसंत्यास्मिन्मन्येबलमथनवाटीविटपिनां ५३

रंबेयसंतीतिमन्ये। तेषांसंसर्गोगतवालकानांनोत्कर्षः किंतुतवालकसंपर्केणतेषामुत्कर्षःस्फुरतीमंतिनाविहवज्ञाल्लेनतवालकाश्रय
णेश्रयमेवहेतुरितिहेतुनंकारः। एतादृशंनःध्यानंब्रह्मानंदंकनोकूरीकरोतुस्वयंप्रकाशतामनध्यानेनाशयतातिमहत्प्रश्नार्थः॥ ५३ ॥—॥

सीमंतस्तौति। तवसीमंतमणिः सिंदूरबंधूकः। कीदृशोसिंदूरंप्रबलकबरीभारतमस्तिमिरोपमाः। त्विषस्तामांद्रैर्वैरीकृतमिवनवीनाभ्रकिरणां। कीदृशी सीमंतस्तौति। तवरत्नसौंदर्यमहरीसौंदर्यातिरेकपरंपरातस्याः पतिवाहत्वमुचितमेवेत्यर्थः। तेनसंतनोतु। लक्ष्मीपरिपालनंक्षेमः पूर्वजन्मपुण्योपेक्षणंवरणं बुनभक्तिर्लक्ष्मीनो

वहंतिसीमंतबृंदंबबलकबरीभारतिमिरा। त्विषोद्रैर्वैरीकृतमिवनवाना भ्रकिरणां। तनोत्रक्षेमंनस्तवरत्नसौंदर्यमहरी। पतिवाहत्वोचितः सारश्रीरिवसीमंतमणिः ४५ अथतेजोनाम्नः स्वाभाव्यादस्निग्धत्वमभिलक्षयन्। पुनस्तेयत्रकुंकुमरुहसतिपंकेरुहरुचिं। दरस्मेरेयस्मिन्प्रान

पीयूषत्वयतु। अत्रोपमाहेतुनाभाग्यस्याः सीमंतसौंदर्यातिरेकः प्रतिपादितः तेनतद्गतं विकासविषयमस्निग्धत्वरूपंभावः पीयुष्यते। सामान्यतोवरत्नसौंदर्यमहरीति ४५ अथतेजोनाम्नः स्वाभाव्यात्सस्नेहत्वंदर्शयितुमाहः। अस्निग्धत्वहसंतीतिअस्निग्धत्वहसः एतादृशः स्त्रियोयेषांतादृशैरत्नकांतिभिः परितेव्याप्तं। तेवक्त्रंपरिहसतिपंकेरुहरुचिंदरस्मेरेईषद्हासोन्मेषेदलतिविकसतिसति। किंतत्कमलंविरेत्नपंक्तिकांतिकेसोमनोहरे। यस्मिन्वरत्नकमलेषु

स्मरमघनवृत्तमधुलिहः। मरुन्नीलेनेत्रमधुकराः। यत्सभावकुरिलैर्वेष्टितैरंतपंक्तिरुचेसामनोहरंस्मरिनेत्रमधुकरोन्मत्तकं। तत्तेवक्त्रंतादृशमाभातिकेसांवकुरुहसतिपंकेऽवेमरत्नवापंमोदीभूतमधुकरावलीपंकेरुहविलसतितिविमाद्यंवं। किंचकुत्सानवरत्नपरिवारः अत्नकाः पंकेरुहातमतिक्रुत्वंरसंति। पुनस्तेचपंकेरुहंहसति अथयेस्त्रीत्वनापद्यविरोतवरत्नमहिमापतेकुर्यासहवकुरिलाः संसर्गउरनिभाः नोकेविपरीतंप्रेमयंरस्मितेनस्वस्माद्धीनंहसति। पुनस्तेनदृक्तवरत्नसतिपंकेरुहरुचिमिनिंदविभावः। तदकुशोरणायमघोभोजनीपः सर्वो

रुचिर्किंजल्कारुचिरे सुगंधोन्मधुलिलणयनवरकुमकलिहः ४७ ननांनावणयघनतिविमलमाभाति
नवयद्दृतीयंतन्नेमुकुरणशीलंवंस्पशरूचं॥ विषयपतिस्यासाद्युभयहृतसंभावनघटिनः। सुधालेपः
स्फुर्त्तिःपरिणमतिएकाहिमकरः ४८

पिणारं॥ ४ कुरिलनेवेष्टितः सन्नरत्नदंतविकसद्भावंसंतोति। तवनन्नांनावणयघनतिविमलमाभातिनवद्दृतीयंमुकुरणशीलंवंस्पशरूचं। किरणकोटिस्पर्शेचंद्रस्यपरमहर्षनिमित्तं। तत्रहेतुमाहविषयपतिस्यासाद्याम्यासतोभ्यासादेतोः विषयपतिरेहेतुमाहभगवान्॥ ३ भगवद्भजनसंभावनघटितः यतोयस्तत्रिधिनासमीकृत्यसंधानेहेतुसुधालेपस्फुर्त्तिः सुधासादृश्यभ्रमः एकाहिमकरः पूर्णो

वेद्रः पीणामति। वेद्रविंबमध्येकस्तूर्यारेखांविधायाद्धानिर्मिद्यअर्द्धेनमुकुरराशेर्वेद्रअर्द्धतत्रत्येरूपमाहेत्वलंकाराणांशंकरोत्रयथासंभ
वेतेयः ४६ भ्रूवोस्तोति। हेमुखनमयमंगलसनिनि। रूपगद्यमंजनशीले। तवधुवोर्किंविंबभुरोरिवात्कुटिलेभ्रूकरनिभौनेत्रास्यांधनगुणोभंगा
यमाननेत्रमौर्व्वीमकरूपमयीतिशेषेधनुर्भ्यांपुष्पचापेभ्यने। कर्त्तोरूपः लंकारः। एतिपतिः सचेतनकरगहीतंप्रकोष्ठेमुष्टौवस्त्वायति। आह्वा

भ्रूवोभुरोर्किंविंबुवतमयमंगलसनिनि। त्वदीयनेत्रास्यांमकरूपचिभौधनगुणोधनुर्भ्यांसचेतनकरगही
तेरतिपतिः प्रकोष्ठेमुष्टौवस्त्वायतिनिगूढोनरमुने॥धम

रयतिमुष्टौधनुर्मध्येप्रकोष्ठेन्यामषेवस्त्वायतिविगूढंतरंयथा। भवतितथाकरोति। ग्रकोष्ठेमुष्टिग्रवधानाद्धनुर्मध्यंन्यामथंचनदृश्य
तरतिभावः। श्रुतनेवेचिअरर्थीनेत्रयंहेतुःबलकृतपकृचकपवहेतुः धनुर्हेनिश्रुतेः पोषकोहेत्वलंकारः। तेसचेतनचेत्यादिभिरेकादशभिः
श्लोकैः ५७ नेत्रेस्तोति

नवसयंरक्षिणंनयनंत्रहः सूनेसरूपेति। अर्कात्मकनयनेनेवनयनमेवसूर्यरूपेणारिवसकरित्यर्थः। त्रियामांरजनीवामनेत्रेरजनानाथ
कमभुवेदात्मकतेयनर्थः। नत्रायाहिस्तेभात्मगनेनियावनू॥ रररतिनेहेमांबुजनिवि॥ रसहिकलितस्वर्णकमलकांतिर्विलसिश्रयोरतस्वरीतेधो
समाधत्ते। वर्णिरूपतयेति। भवत्यानेत्रश्रयस्यसूर्येदुवह्निरूपतास्वभावोक्तिः नेनलिनेनसहोभेदोधन्यते ५८ विणात्वाविणात्वपुकरकत्वाणी

ग्रहःसूनेसयंतवनयनमर्कात्मकतया त्रियामांरामंतेसरजनिरजनानाथकमभुवं रतीपाहिस्तेरररति
तेहेमांबुजनिकरविः।समाधत्तेसंध्यांरवनिशयोरंतरचरं ५८ विणात्वाकत्वाणीसुकरकचिरोधाकुचतटे।
कृपाधाराधारकिमपिमधुराभोगवतिका।

सर्वकल्पाराधनुमोरिनीसुकरकचिः सदाविकासिताश्रयोधांकुचतटेरंहीवरेयेर्हिमणकया नानित्वदास्यहोदुर्भागतानिपरानिदानिं
नरुयाणत्रोवेत्रोन्मीलनिमकुरवाणिजडायतेनादिवेतिभावः। ग्रथमेवार्थस्तनेकाभेदोरोतीत्याहिः प्रकाशनरत्ना॥ नेत्रारवाप्यस्तुषा
नवरतयापरेषांयोपरिपूर्णाकिनविमधुराग्र

DR BHAU DAJI

नाग्यनयपरीक्षनतथाप्रोत्साहोरंचितवीररसा। सरलीषुस्मेरा। सरलीषुस्मेरासरलिकथयकीदृगनुरागास्तवधिवस्तन्वधिकीदृगितिसरलीवच
नाकरणीनोपनीतमेरमिनोस्तिहासासानयिनपतिहृदिः सकरुणाश्रमेमश्रुकः सन्मुखः स्त्रीभवि व्यनीतिसानुग्रहलोकोन्मीलितक
रुणारसा। इतिप्रगारघरसन्नुद्दा। प्रणतस्तन्नवनोरसोनेहप्रतिपादिताशिवविषयकप्रेगारसप्राधान्यास्तुपयुक्तः। तथाच। दशरूप
के॥ नयज्ञः संनस्तुरंजनविधिना नेहगणोनसकाविरिक्षो। स्मः संशृणतः कथितोयुनीद्रैः॥ संवेषुभावेषुशमप्रधानइति। विशेषतः प्र

सरलीषुस्मेरानेत्रयिनननिहृदिः सकरुणा५२

गारवीरोधारिवि। ननुमत्रभिन्नहृदिगतारसावर्णपते। नत्रहाधिभेदेनवर्णत्रीयाः। यथा। एकेध्यानविमीलितेनयनयुक्तेनंचरुद्धेन्द्रि
यैपुनः। पार्वत्यावरनांशुनलननरेंद्रगाभारतसं। अन्यहृविभूद्धतापमस्त्रक्रोधानलोद्दीपितं। शंभोर्भिन्नरसंसमाधिसमयेनेत्रत्रयंपानुवः। इति॥ यथावा॥ एकेनास्फालयितनरुषावीरस्तेगोमसंस्थे। भानोर्बिंबंसजलसुनिनेनापेरणास्वकांतं। अन्यद्वैरि
रुधिनाविरहासंसिनीवक्त्रंवाकीदृसंकीर्णंरचयतिरोनन्नंकीवप्रगल्भेति॥ तस्मारकरुहिणनारसानववर्णत्रीयाइति। सर्वयत्रस

रसानांनेत्रेसधिकरणभेदः। यत्रपुनःसमप्राधान्यंनास्ति। एकस्मेवमुख्यताश्रयेणांतरोधकत्वंतत्रनायंदोषः। प्रकृतेः प्रेगारएवेतिप्राधान्य
मतिपारकेनेतस्मेवमुख्यताश्रयणंदुष्यति। करापितस्यदोषानास्तीति॥ अन्येत्वीभसारपरतस्यदोषकालमात्रनायंदोषः॥ यथा॥ संक्रो
धारंभेरसकरुणानस्यानुनेसमिता। मोन्नासेषुनोरुसांस्तकुचकाठेसमिर्दासुधो। सा श्रूपरिनुमन्यतेसचकिनाब्रह्मन्यो ह्येनेषा
दृगारधितास्मरतोमुकुलिताक्षस्यमुधिः स्थितेति। सोदृगाश्रयंवमुकुलिनास्थितारतिविशेषेणात्रयमहिम्नारधितास्मरणंतेनरकस्थिद

ता

धेर्यापारेनातः। स्तेभारत्यसात्विकभावोभूत। तेनविषयंभव्यंजारस्पप्राधान्यं। अन्येत्वोधारयतिरोहिताः॥ तथापिदृविभत्सोप्रगारविरो
धिनोकथमत्रेतिनवंकनायं एकविषयतेनायंदोषः। अन्यत्रेभेरेषुनदोषः॥ एकतेव्रगारविषयोन्योनुपस्थारिविषयोन्यरतिनदोषः। तथा
चरुद्रटःएकेनरूपकेनक्रं। एकोनपंचाधारश्रीविधानामुक्तानिबद्धाः परिपोषयंति। अन्यस्यमोहमरणंनुपगतस्याश्रयोहनविरुद्धमिष्टमिति॥
एतेकर्त्तोभयर्तीगरुनरवरस्यानीरथस्यहेर्हयवरिरीरुक्तानंकरणभूतकर्त्तारमरणकर्म्मयस्तकोरुदणभेवनवनेत्रेकर्त्तानविधो

नेमस्तनरवर

स्मरणपरम्परारिधनीपुरवैरिणांनरसोद्गारनफलेनप्रशमरसविद्रावणमेवफलं॥ नन्वेवंसाध्यमितिचावत्फलमितीतिन्निर्दंपरंत्यमपिगृह्यतेन
प्रशमरसःविद्रायतेःमेमेनिजुत्यन्निर्त्तत्रब्रीकृणेन्नेष्टस्मरणरिक्तासंकलयतः मरनशरतीलोधन्नः॥ अत्रान्यलीलाम्नोधन्नेसा धर्मा
रितेनिदर्शनात्संकरेणामरनारेरपिप्रशमरसंविद्रावयन्। इतिभगवत्पाः। अपोगामहिमापुदः। सन्नूशिवविषयंभ्रंगारसोत्कर्षवनक्रि५१
विभक्रैत्रैवर्णपंत्रमाणावर्णाभोभावस्तेवर्णपश्चेनेक्षरक्तस्तानापि तथैः। तस्यपतिकरः सपंकैः सस्तेजनोयत्रनादृशनीलोबुजनतयाश्चे

विभक्रैत्रैवर्णपतिकरेतनालोबुजनतया। विभातिश्चेन्नेत्रत्रितयमिरमाणांनरचिते पुनःस्व
धुरेशानूदुहिणाहरेरुद्रानुपरान्। रजःसत्वेविभ्रन्नमरनिधुणानांत्रयमिदं॥ ५२॥ वः

नक्रनालसंपद्मनालोत्पलभोनेत्यर्थः। नालंबुनरुहेतिपाठांतरं॥ हरशानवनिनेत्रन्नेत्रत्रयमिरंविभाति। इपरान्त्रत्रयंगनानूदुहिणाह
रेरुद्रानूपुनः। स्त्वेरजः स्त्वेतमरनिधुणानांत्रयमिदंरक्तश्वेतनीलानेत्रत्रयंभवतीत्यर्थः। तमः प्रधानेतेः स्त्रस्त्रीषुमहत्तत्व
स्त्वगनुपरान्यस्त्वधुर्यंतेरक्तश्यामेगिनेविभक्रैत्रैवर्णभावसंपद्मनीलांबुजभोवैः श्वेतरक्तश्यामात्मकवर्णत्रयंतिभवेरतिपंकिनोर्थः। ह्रीवि

णांसरस्वतीभगवतीनेत्रोत्पत्तेः। यद्यविरक्तमेहस्यानूरज्यतिनीलत्वंनेत्रंतहिमानोकोत्तरंतिधनिःविभक्रैत्रैगुणपंक्तिकरेतनीलांबुजनयनेपेति
चापाठः। पवेणवत्रमेयमुचितेनत्सार्द्धंग्रीहे ५२ हेयश्रुपतिपराधीनहृस्येमहारिवपरानेत्रहरपेरयामित्रैरमावर्णाराबहुसोहार्दैः। अरुणधवल
श्यामरुचिभिःविभक्रैत्रैगुणेः क्रमणतार्थः। श्वेतारुणनरोगागनघनसुनासरस्वतानांसमेरोरुदः। ननुश्वेतारुणंगंगायमुनोनः पवित्रीकुर्वेएवारुणो
तार्पसंभेदमुपनयसित्रहोनेभक्रैत्रैवुरुपापरानेत्रनाम्नसंभावयसीतिभावः॥ अतस्त्वनघाः स्वाभाविकेनैमल्यगुणोल्लसितत्वे। यद्यपि

पवित्रीकुर्वेनपश्रुपतिपराधीनहृस्येरयामित्रैर्नेत्रैरुणधवलश्यामरुचिभिः। नरः श्वेतारुणंगंगायमुनेत
नेयेतिपूर्वमनुत्रयमाणांतीक्षानामुपनयसिसंभेरमनघे ५२ नत्वापरोकुर्तेजपनयनंवेश्रुन्यचकिता
। निद्रीयंतेतोयेनियतमनिमेषाः एकटीकाः श्री

प्रत्येकंनेत्रमोरपित्रैगुणपमस्तिनघापितत्रैगुणपनारत्नम्यमिहप्रतिपाद्यंरजोगुणाधिकारःकिरणवेत्रेसत्वगुणाधिक्यंरामनेत्रेतमोगुणा धिक्यंभाल
नेत्र। इति॥ ५२ हेश्रुपतीनवकर्णोनपनयनंवेश्रुन्यचकिताः कर्णोनघाः पुनाः सर्वदाकर्णांतंविनयनयाः वेश्रुन्यभीताः सत्यारक्षमस्मासु वि
लोक्यभगवत्याः कर्णोसास्पंकिनारोनन्मेकपचनरतिभाताः एकटीकाः अनिमेषाः सत्याः नियतंध्रुवंमिश्चिनतोयेनिश्चीयंते॥॥——॥—

त्वरायंत्रस्मकेनेत्यायफलेनिकरगतेफलमुचितंफलमुनवचराणामोमाक्रिमावसदारांतुषुक्तोभवतु।वल्लंतरमुक्ताश्रेतःमौक्तिकानिस्वानः
शिशिरतानिश्वासपरिताः। शीतलासनः श्वासप्रोतास्मध्यायस्तासो। वल्लंतेनबहिरपिचमुक्तामणिधरः। अतः समदृशांमुक्तानांमध्यतः।
शिसिक्तेमेकमुक्ताफलंबहिर्निर्गतेनिश्वासनिरुद्धनासाग्रावलेबिनिश्चलतानिभावः। अत्रस्वभावसिद्धोनासाभरणमुक्ताफलमपश्चुत्वाश्वधा
सिद्धत्वकल्पनारयकुतिःकार्यकरणावस्थितमुक्ताफलेनकाणभूतानांमुक्ताफलानांमन्नःसमर्पितुमायतइतिअनुमानालंकारः ६०रंतत्वेरो

त्वसमोनेरायेफलंत्रफलमस्माकमुचितंबल्लंतमुक्ताशिशिरतानिश्वासपरिताःसमध्याय
स्तासांबहिरपिचमुक्तामणिधरः६०अतूत्पारक्षायासत्वसुरतिरंतत्वरुचः।प्रवस्त्रोसारणंतनय
त्रफलंविकुमनता॥कुविंबेनबिंबपतिफलनलाभारुणितं।श्लामधारेदुकणमिव

स्तोनिहेसुरतिमरुत्वाक्रायाःस्वभावरुणाधानतरंतत्वरुचःअधरकोतिसारणंसंबत्वरेविकुमनतानहिफलेनतनयंत्रत्रसारयंत्रतहिबिंबा
वसारणमुच्यतामितिचेत्।नकुविंबंतबिंबपतिफलनलाभारुणितं।तबिंबःसूर्यबिंबः।तस्यप्रतिफलनंतस्यलाभारुणितंतेनतनयनाभ
नसूर्यबिंबकोतिप्रतिबिंबनातपकेनारुणितमितिसर्वः॥फलयापिश्लोसमतामधारेदुकणमिवत्वत्रेत॥ ॥ —।—॥ —।—॥ ०॥

।तेहरिबेरीपतरयारक्षणंहरिकसितनीलोत्पलरुचास्वायंसंरक्षणंसंसारक्षेशधर्मकुलंअनन्यगतिकेनत्वयत्रस्वावयवपरिपूरनहस्थि
रंपालनंयत्र।अनेनमत्स्यत्वंसूचितंभवति।तबतेहानिरोधनायनाथत्वंत्रातेणानवबुद्धिपूर्वं।अविवेकेऽत्रदर्शनविशेषकृतोतरुःय
धातंभारिकंपरपसितपानंकिंचित्पयारणेनेकृपामात्रेवेतिहेतिधर्त्रोयंजनः।तत्रसीतामात्रेणतरुद्धति नकश्चित्यासः।यतः वनेवा
र्मवासोपेवाहिमकरःसमकरनिपातः।यथावंदः।अहंसोबधाऽः।अधिमात्रेणनूकिणनूहर्म्यंवत्यानातियंत्रकेपातनवानूनमणति।तथात्समर्पि
स्वेत

दृणद्राघायस्यारक्षनिलनीलोत्पलरुचा।दवायांसंरक्षंसंसरयत्रपयामापुरोहिते॥ अनेनायंधन्यो
भवतिनत्वंनेहानिरोधनात वनेवाहर्म्यवासमकरनिपातोहिमकरः५६ अएतेनेपात्रेतेपात्रीयुगलमग्र
तस्तनतनये। तत्रेकामाधत्तेकुसुमशरकोदंडकुसुमे। तिरश्चीनोयत्रश्रवणपथमुल्लंघ्यविलस॥ ॥

स्येसमापस्येअरुणेनेनपल्लवातानमवृसिविशेषतोहंसीनः।मरिसयेपल्लवतोपुचितरतिभावः॥अत्रप्रतिपादितार्थस्यहरिकरणयोगो
तेरुपन्यासःसंभतस्यासोत्तेकारः ५६ हेअरुणरक्तत्वतनयेअरुणेकुसुमेत्तेपात्रपुगलेअरुपुगलेनकेषामाधत्ते।कुसुमशरकोदंडेकुसुमे
अपिकुसुमेवाधत्ते॥ तिरश्चानतिर्यगायतःश्रवणापथमुल्लंघ्यविलसरणंगयासंगतः।करास्तसंसर्गःप्राप्तसंधानधिषणांबुद्धिं ॥ ॥०८॥

DR BHAU DAJI MEMORIAL

नुपमेयस्वभवनतः स्वोत्कर्षप्रतिपादना दतिशयोक्तिः। तवद्वदनवदुस्यामितउत्पत्त्या ज्ञानमितिरूपकद्वयेनतवदनवदुः सर्वगपूर्णः कलंकदुःखहीनः। तावद्ग
स्यामितउत्पत्त्याज्ञानाब्धे र्विवर्द्धितमेवंस्वोत्पत्त्या हृदयंतापिवतोवकोगणांवचुन्नफिल्याज्ञानतः। तवस्मितचंद्रिकासुधानः कलंकिनः क्रोधसदृक्करधृतस्परकाया
मेवपूर्णस्यकिंगणाम्तनलहरीकलंकिकावतदतिकिमद्भुतमितिविधिनिः।।६२ स्तनांशुकेति।।हेदेवनिजप्रियवरेंपत्युः महोत्सवस्यगुणगणानानुचारयोनःपुरोप

अविश्रांतंपत्युर्गुणगणकथाप्रेडनजडौ। जपापुष्पस्तोमावतवननलिनौ तुल्यतिसाम्यशासानायाः स्फरि
कदरत्नस्यविदुरिदःसास्वत्यामूर्त्तिः पीणमतिमणिक्यवपुषा ।।६१।।

नकुडाहर्षातिरेकपावृण्डुपापुष्पस्तोमावतवननलिनौ तुल्यतिसाम्यशासानायाः स्फुरिकदरत्नस्यनिर्मलकविदः सास्वत्यामूर्त्तिर्मणिक्यवरत्नानामनतरत्न
धैः। वपुषापरिणममति। निष्कलंकेनिपतिकस्तवेनस्फटिकनिर्मलायाः सरस्वत्याः मूर्त्तिर्मणिक्यवरत्नानामनतरत्नधर्मोपम्यतेनवुत्स्यविधिमा ६२ तवद
नेंदोरिति।। क्री०
५७

रणोरैत्यानूनित्वाद्ग्रथनशिरसेः कविधिः सकृत्कृतवत्वन्मित्रेवंदनपरिपुरहरनिर्माल्यविभुवेः। शिवनिर्माल्यंवंस्येवांशः
प्रतेहेतोस्तदिमूर्द्धेः विधिविद्वेषैः। शशिःशिरःकर्पूरंधवलनालस्तवरतनांशूलएकलाः तिष्यंतिन्नंगेषुरणगनेर्दिवाचारिभिः धूपघटीकृतमनवरनकर्पूर
मिश्रितनांशूलएकत्वातिव्यंतरतिस्वभावोक्तिः।।कर्पूरप्रावत्वारनिश्चिन्वावः। वेदांतत्रिपुरहरनिर्माल्यमिति सत्कृतांशूलएकलालिप्यंते इतिश्लोकार्थः।

रणेरैत्यानूनित्वाद्ग्रथनशिरसेः कविधिः निर्मृत्तेर्ध्वंशत्रिपुरहरनिर्माल्यविधुरवैधिर्धीरैः प्राणैःशिरसिरकर्पू
रधवलाः। विलिप्यंतेनमनस्तवरतांशूलएकलाः ६५ विवेकाभावेनाविधिमवरतंपशुपतेस्त्वयारश्वेयस्कृत्स्य
लितवचसाधुवरनेनरमेमाधुर्यैरवधितनेत्रकमरवैनिजांयाणांवाणीमिवुस्तयतिवोलेनविदुरं ६५।। एम।।

तांशूलगुणगणेनभगवत्यास्त्वसोभाग्यंस्तवनमेतावता। ६४ स्तवनंस्तौतीति। विवेकाभावेनाविधिमवरतंपूर्वहरनंपुरहरनामरिव कविधेकर्मपशुपतेर्गायं
तीपुरारिवारिनिपुनः पावः।त्वयाश्रेयस्कृत्स्यवलितवचसाश्रेयस्करवचनेनमनोनिनवचसेतिपावः कृत्वि।साधुवचनेनतरांमेमाधुर्यैः साधुवारमाधुर्यैर्गुण
विशतंनीकलवांतिरस्कृतनंग्रामधुरणवोनिर्मोवाणांवाणीसरस्वतांकुलपतिरोलेनपरिणाममति॥

एवंलक्षणोपेतमर्थं लक्षणमनिर्देश्य लक्ष्यनिर्देशपूर्वकं लक्षयितुमाह ॥ अथ लक्षणोद्देशः ॥ विभुक्रमेति ॥ करणेनास्यं
भावसेनातिप्रीत्या उपलालनमिति मुहुस्तेनपदे ॥ वधागिणेहेमरत्नं । कम्बुमितंमुक्रवीरंवांत्रभेरयानाकुलतया ॥ अथवशंखो करणांमुखमुक्रवेतंमुखस्प
र्शनं हेमिमिसुतेतवविभुक्रमोपम्यहितं । कंधकारंबूमः किनमकारणंबूमः । त्वत्यकारंत्वमेवकोनास्तिसमकारणोनास्मकोवास्तवन्विभुक्रस्यतवैवविभुक्रस्य

करणेनास्यं नुहिनगिरिणासत्सत्यतया । गिरणेमोरस्तंमुक्रधरणानाकुलतया । करणांशंखोमोर्मुखमुक्रवेतंगिरिसु
ते । कंधकारंबूमस्तवविभुक्रमोपम्यहितं । ६६ धुनाप्त्वेषान्तिमंपुरुषमपिनुः केटकवती ॥ तवप्रभाधन्यमुखकम

रणमिमुक्तमानमाधारत्वयाऽलंकारः । अत्रमुक्रधरणानाकुलतयेतिपित्रो । सुरतवर्णनवरमुचितंभगवतः कंकणवतारस्यंकारार्थस्वरूपनाभित्यनौचित्यपरीहा
रः । गिरणेमोरस्तंनिजचेरणापत्तामणातिमु । रतिश्रा । गिरणेनोरस्तंमुक्रवंसंमानसमयेरतिरागुक्तयावः । ६६ श्रीवांस्तोति ॥ धुनाप्त्वेषान्तिमंपुरुषमपिनुः कं
टकवतीगोमांचवती । तवश्रीवामुखकमलनालश्रियमियंधत्ते ।

यत्नोरत्नतिकामुक्रममयीस्वभावभव्येनाङ्गागुरुकंचालनमनिनाङ्गागुरुसंकमलणासरणालीस्तानितंधत्ते । श्वेतगुणस्वम्पाङ्गागुरुकंचालनमन
लिन्यलाम्यस्यान्यतिनिरश्रीमेवे । ऋतोऽतिविस्तयः । अत्रत्वनिरर्णामाः पङ्क्तिनिरुविस्त्यानांसंकरः ॥ ६७ । कंरगतोरत्नात्रमंलोति । हेगतिगमकंगीते
कंनिपुणोतथातेतिलोरत्नाः विवाहसमयेव्यानद्धत्रिगुणगुणसंख्याप्रतिभुवः । एषाहसमवेईश्वरेणबद्धत्रिगुणीकृतमांगल्यसूत्रस्येवाक्षिरापः वि

सतःश्वेताकालाचुरुबहलनंचालमहिमा । करणात्रीस्तानितंधत्तेमरधोहारलतिका ६७ ॥ गजेरेत्ना
तिस्तोगतिगमकंगीतेकंनिपुणो । विवाहव्यानद्धत्रिगुणगुणसंख्याप्रतिभुवः । विरञ्चेनेमानाविधमधुरगणा
करधुर्यां । त्रयाणांग्रामाणांस्थितिनियमसीमानमवते ६८

राजतेनानाविधमधुरगणाकरधुर्यां । नानाप्रकारगुणमध्यमाभिस्सप्तस्वरानुबंधमधुरमा कर्षवंतमानवंगोकर्णजोरणारिगीतानामुत्पत्तिस्थानरू
पाणांग्रामाणांग्रामाणांयद्ग्रहणंग्रामग्रामणांधारणमांधारणमाणांस्थितिनियमसीमानमवते । त्रयाणांस्थितिनियमसीमानमवते तेतिस्थितिनियमफलतः । ततस्तमानः स्वरः
नीत्यर्थः । अत्रोपमास्वरूपकं ॥ ६८ षड्जऋषभ२ । गांधार३ मध्यमः ४ पंचम ५ धैवत ६ ॥ विभक्ति ७ एतेसप्तस्वराः । प्रोक्ताः । तंत्रीकंठोत्था

सरसिजमवः ब्रह्माम्रणानीकोमलानांचतस्रणांतवभुजलतानांसौंदर्यसमंएकैरेवचतुर्भिर्वेदैः स्तोतिचतुर्णांमुखानांयपाणंख्यमभयह
स्तयापिबुधाग्रेधकरीयोः नवेभ्यः संत्रस्यन्नुमथस्मनादेतोः एकंमुरपुरीपुराममविन्नेत्रवारीवदानिवत्वार्थमिहेदपिव्यतानिभमेनसमयु
मपरमयदानार्ध्यणाधियावत्रभिर्हस्तकमलैरभयेमहांदेहि। इतिसरार्थनबुधेत्यर्थः।एतावतातावभयदानेनांधकरीयोःपिद्रोधोममातिक्रमेण
मुशक्यत्वात्तेवैवप्रसादेमुपायइतिभावः।अत्रचतुर्भिर्वदनैश्चतस्रणांभुजलतानांसौंदर्यपुष्पातीतिपीसंख्यालंकारः॥६८ करांतोतिनवानांको
तिभिः नवकलिनगंविहसतांऽनेकराणांतिहेपरमेश्वरीकंधकंधयामः कंनहसाम्बंधयामः।त्वमेवकंधयसिहंकमलमालिनेनसहकंधयः

मणानीमहीनांनवभुजलतानांचतस्रणांचतुर्भिःसौंदर्यसाम्यसिद्ध्यभवः स्तोतिवदनैःनवेभ्यः संत्रस्यन्नम
थमेदेनांधकरीयोः चतुर्णांशीर्षाणांसममभयहस्तार्पणेपिया ६९ नवानांमुखानेर्नवकलिनगंविहसतां।
करणांनेकांत्रीकंधयकंधयामःकंधममीः।कंधाविद्ध

तिवेतानवकंधाविद्यासाम्यंभवतुविधायाहंतकमलं।कंधाविद्विधयाकमलंसारस्पंभवतुहंनेतिविविनर्कः।परिक्रीडत्लक्ष्मीचरणतललाक्षारुण
रत्नेस्थान्।कमलसाम्यं॥नवकरणांहरेतिवत्रु।।।।नवकरसाम्यं

नुमलंतरालस्थेनेकपाविद्विधयाक्रीडंत्याः कमलायाश्चरणतलालक्तककालाहकोमरास्थानकरणांकमलसाम्यकथनेकासंभावनेनेतिभा
वः॥अत्रकमलस्थकरणाविद्वेषयोर्नवकमलालयायाश्चरण

कुमारीकौमारवृत्स्वास्थितोहिरण्यरत्नवज्रौघरत्ननौघाम्रवृत्तनयोरमनसपूर्णस्तनपानमनुभवितरत्नानुमानासंकोचेन ७२ हेत्रैवत्सलेवेत्यम्
रत्नजङ्घाभप्रतिभिः।।गजानासुरङ्गभप्रतिभिःसमारब्धोरचितोमुक्तामणिभिरमलोहारस्तनिकांकुचाभोगः विलोधरःविभिः।।अतः पावलितां।
अतः मतिविचितोत्रनाथयामिश्रांप्रतापसेवलितांपुरविजयिनः कीर्तिमिवबहति।महारेवत्सकीर्त्रिपनापोतवद्दूरयातोसर्वरेवेतिभावः विमल

कुमारीवयापिहिरण्यरत्नकौवरत्ननौ ७२ वेहत्यंवत्सलेवेमरत्नजङ्घाभप्रतिभिःसमारब्धोमुक्तामणिभि
रमलोहारस्तनिकां कुचाभोगोविलोधरविभिरतःपावलितां।प्रतापश्रीमिश्रांपुरविजयिनः कीर्तिमिवते ७३
नेवेत्यमन्येवुहिनगिरिकन्येहृदयतः। पयः पाथोधारःपरिवहतिसारस्तनइव यावत्तारत्नंदुविधुरि*

नेहारेविंबाधरेरुचिप्रतिबिंबितमाम्रकूटागुणोरोपेणाग्रनाथसंमिश्रांकीर्त्युपमानस्वस्तनभारआरोपोपमा ७३ हेत्रैहिनागीरिक न्येवत्सलत्य
स्तनपूर्णदुग्धं पयः पाथोधारःसमरस्तनःसरस्वतीविलासरूपः।हृदयतःपरिवहतीतिमन्ये।सारस्वतीस्वरूपःसन्दुःखीवहतीत्यर्थः॥ यावत्पात्रवर्षा
रत्नेरविडम्बिनी कुर्मस्तस्याःस्तनाःस्तोत्रस्यास्वतीनांप्रोद्दामांकमनीयकवर्णितामग्रजनि॥ अत्रेवंविधेतनास्वाभिकेभगवतः पंकजरागार्यस्यपि

भक्तःगागद्वहिःपरोक्ष्यपीआपानसंगाद्वादुपेनरोवीसंलाभ्यपूजांविधायसमस्तस्त्रग्वरीवंकिंविदुर्यसंगोगायसंकरायार्यः प्रछलिंगावानकस्वम
नसिप्रत्यहंमेस्थीस्त्यंपिवतिपीतपेयंमेसुरस्तानीमनिर्जरागनी।कदाचिद्भगवतंगङ्कनूवानकस्यमानंप्रतिज्ञातः।तत्पर्वेनदागमनेथा
वन्नयादुर्गेनस्तापसीपाभगवतीप्रेक्षीयासःप्रविशति।ततपाकुर्वीराणस्त्रीधर्मणीमाताहकोपिनाहि।।पुत्रेप्रेषितस्तनी।दुर्गेनभगवतीसंलाभ्य
पूजांविधायागम्यतांमितिज्ञात्वाकोगन्यापूजांविधायदुर्गपुरोमिधायपरमेश्वरीविसेतिगस्तेनान्।परापितेसोसाज्ञावतीवेनविचलितदारोरेवुभा

कवासांमोदायमङ्गलिकमनीयाकवपिता ७४हरक्रोधकृशानावलिभिरवस्तीदेनवपुषागंभीरेनभा
सासिक्तनसंगोममसिक्तः॥

रश्चरानानतःवामेश्वरीस्यायाग्रामिर्भूयपुरंपीतवती।पुनःपात्रंपेकसमालोकासंस्वयापीतंमत्पूर्वेनस्यापितंकिमपातिरोरुंभक्षत्रःततोविहृ
स्वज्ञानमंकेसमारोप्यत्रस्तरंतनाःनागरज्ञासनपानेनसंतोषितास्तानीमेवपुरंगिकाजानाः।कथयन्नेवरहेगनः।एतस्मिन्मेनरोपितासमाग
नः।वास्तव्योत्रवर्षिनंमितेवैलोक्यासाम्र्योभूत्स्वेनमनपरमेश्वरिणकवेनाग्रयंवासाः पंकजंशः।मुखेनस्तोकोहारेभविष्यति।तुपात्रिंना
नकार्यामममज्ञानकोपमिति ७५हेत्रैवत्सलत्तनपयेहरक्रोधज्वालावलिभिःस्रवतीदेनकृशनिते नवपुषागंभीरेनभासासिक्तनसंगोममसिक्तः॥

DR BHAU DAJI MEMORIAL

श्री ५१

सोन्मेषितहास्तालिः ७८ हेहेविकुचौसघः स्विपन्नरघरीतत्कूर्पासमिदुरौ। महारेवविषयकानुरागारतिस्तस्पेरंलङ्गणंसात्विकभावाकलितनरसंसङ्गकेपुकंभरो
न्मुखोरोमांचनंकंचनोद्यन्नीवीग्रंथोनयंतोकनकलताभीकलयतानमुभुवाकामेनग्रबलग्रंमंथननुभुवात्रिधावहूंरेविविधलितवल्गीवल्लिभिः हरयीवरारति
कान्यकुप्रभावोन्नतनाभिः।७ रंत्रिधाबहूमिवग्रनेनोपकारेणमयिसानुग्रहोमहारेवोभविष्यतीतधूनिः। ग्रत्रस्वभावोक्तिः।७ पमालंकारेण श्लो ७९

लेशौलतनये ७९ कुचौसघः स्विपन्नरघरीतत्कूर्पासमिदुरौ। कंचनौदोर्मूलेकनकलताभीकलयता। तवत्रातुंमंगा
नुरागबलग्रंतनुभुवा। त्रिधाबहूंरेविविधलितेवल्गीवल्लिभिरिव ७९ गुरुत्वंविस्तारंक्षितिधरपतिः पार्वतिनिजात्।
नितंबादाच्छिद्यत्वयिहरणारूपेणनिरधे। ग्रतस्तेविस्तीर्णोगुरुरयमशेषांवसुमतीं। नितंबप्रागाग्रारः स्वयमतिनपु

हेपार्वतिक्षितिधरपतिः हिमवान्गुरुत्वंविस्तारंचग्रच्छिद्यान्नितंबादाच्छिद्यमानः कृष्यन्वयिहरणारूपेणनिरधे। हेत्रेरेयोसयोहरणंयियज्ञमितिलोकिकभाषा। ग्र
तस्तेनितंबप्रागाग्रारः गुरुःविस्तीर्णः। ग्रशेषांवसुमतीस्वयमयति। ग्राक्रामयति। शाम्भवेनागुरुत्वेनवसुमतीशेषांनिरस्यतीत्यर्थः। तथुत्वेनयतितवत्व
नितंबप्रागग्रारः गुरुः। तस्याः शेषभ्याप्यकलभूविशेषांतिलंबुर्द्धरमरत्यर्थः। भरणरूपेलोतिकविधा२

भरणंग्राग्रुपारिदानंग्रयमर्थः। तकलरेवतारणारसमुपितोजोरणिभूतपरीरेणधिंमहिषासुरवधापावलंबमानायांतत्रिपरारणरूपेणाकृतंग्रत्नाहिनि
रूप्यरेरो। तस्तेपिनाकभृतित्यादिरेवत्यमानायुधारिभरणसमये। हिमवोनुवाहनेसिंहरत्नानिविविधानिचेतिस्वास्वनितंबवानुगुरुत्वंविस्तारंचनिः
रूप्यभरणरूपेणनिरधे। निरधीदुत्पादयत्। रेवा ——— रेवोयमास्वायुधारिभरणांकनवंतत्तद्धारिमवानविनितंबगतंगुरुत्वंविस्तारंचभरणंविहित
वानित्यर्थः।। ग्रतस्तेनितंबप्रागारः ग्राहनिविशेषः।। ग्रशेषांवसुमतीस्वयमयति। लोकत्रयंव्याप्यस्थितायास्तवनमयतीर्थः तथाचमार्कं

करींद्राणांशुंडांकनककदलीकांडपटलीं। मुमाभ्यामूरुभ्यांमुभयमपिनिर्जित्यभवती। सुवृत्ताभ्यांपत्युःप्रणा
तिकृविनाभ्यांनिष्पन्ने। विनिवेशानुभ्यांविबुधकरिकुंभद्वयमपि ८१

मेधिरारर्थंनतोरेशैलानलोकत्रयंव्याप्यस्थितायास्तवनमयतीर्थः तथाचमार्कंडेयपुराणे। ग्रथसर्वेसुरासुरनमस्कृतंदेवंदेवीसर्वेसुरासुरनमस्कृतेत्यादिना
स्तुत्वाप्रणम्यचेत्यंतेनाद्याप्यस्थितामितिः २ नतुस्तेनमतिरिव।। ग्रतिलघुरितोपारकुंभत्वनताभूरिति भावः।। ८० हेगिरिसुतेकरींद्राणांशुंडाकनक
कदलीकांडपटलीवत्तुभाभ्यामुभयमपिकरींद्रस्यशुंडाकनककदलीकांडसमूहंवपत्युर्महादेवस्यप्रणतिकृविनाभ्यांप्रतिरेनंरीरूपस्यनानेनांतूनमणामकविनाभ्यांभवतीविबुध

करीकुंभदृयमपिविनिन्ये । मुक्तामिषेकरुचनंरेलकाजिताः सर्वा । इतिघोतनार्थो ॥एकभुंडेव सर्वाः मुक्तानितापतिभावः । इत्येकवचनंच ॥८२ एतानेवंगुरुंहेगुणान
रत्नभौमिपुते । निषेधोज्ञेघतेविप्रविशिष्टोवारमूहते । यस्योत्तरंपेनेरशश्रएकताः पारमुक्तवी । नरवाग्रहुघानः सुमुक्तरशाशैधविशिताः ८३ हेगौरि सुतेम
हूपमेवुतेनंरेनिषेगोहिगुणारत्नभौविषमविशिष्टः कामः वांहसन्नूपप्रतनः श्रेष्ठनिषेधीभूतयानंघयोरशोरशाफलाः । अग्रभागाः पल्यानिवत्तंतेनप्रानः न
त्नाग्रहृताः सुरामुक्तरशाशैधविशिताः । वरनानतमुरसुकुटाग्रेवरशाशाः नैर्मिशिताः समार्हिताः पूर्वंवरशाः अधुनातवनंरेनिषेगोरत्नगेमेशिता

कृतानांमूर्ध्नेरचनितयोरेश्वरतया । ममाप्येतौमातः शिरसिरचयाघेहिचरणौ । चयोः पाद्यंपाद्यः पशुपतिजराजूरतरिचा । चयोर्ह्लाक्षालत्सुरसरिदभूत्पावनजलं हरःशीर्ष्णाधत्तेशशिशकलरेखाविरचितं ॥ ८३

नेष्यतीतिरशशाशाः । सन्तानिकिमाश्चर्यमितिभावः । अत्रएतेनस्वानभवंति । किंतुहिगुणीकृतपारशश्यानीतिग्रहनात्वनिषेधारपकृतिः ८४ हे
मातः शृंगीनामूर्ध्नः उपनिधेरः । येनतवशोणेपेत्वरत यारधातिमूर्ध्न्यतमविधूति । तवेतौममापिसिरसिधेहि । चयोः पाद्यः पाद्यनलंपशुपतिजराजेन ग
रतरिवांगगा चयोर्ह्लाक्षालत्सुरसरिदभूत्पावनजलं हरःशीर्ष्णाधत्तेशशिशकलरेखाविरचितं ॥ विहिताः शिरोभूषणमालिकांश्चलकरागः मानाधनोरेनेशिवलिरेधा

श्री
५४

मंगांगजलंचयोः पाद्यजलायते । पशुपतिश्वरेर्मुकुचविन्नेममाणिदिवरत्नरुचिरालक्तकरागायते । ममतोतिधायकृतामीकुरुमामितिचर्ष्ठ । गं
गाजलचूडामणीहरः पाद्यजलायतेऽस्मीचूलोकपालोणोपकविशेषः ८३ ॥ हेमातः । चयतामतीयापनमास्मेवरंहापनमोवाकंचुमः । नमस्का
रसहकंचुमः । वाचनिकंनमस्कारंकुर्मश्चलकरसमर्पणः । स्फुरत्नालत्नकचतेपकोपोमानकांतिरुपपादकचते । यदभिहनत्नायस्हयते । प्रमस्तनकंके
लितरेकौशवरक्षाणेकाम । श्रणोऽश्वरणा घाता इत्यंतेपुष्यन्नरति । दोहरंगोवंतेपश्चनामीश्चनमहारेश्चसूयति । इगरंविकारणघातं

नमोवाकंचुमोनयनरमणीयायस्यो । रलवालेंदायस्फुरदहिमालूनतवतीं श्रवयसंनकंतंयरमिह
मनायस्पृहयंते । पशूनामीशानः प्रमरतनकंकेलिनरवे ८५ मयाचूडागोत्रस्खलनमथवैलक्ष्यनमिते ।
तलोऽनंतिरेरणासुगतंताऽयतिते । विरारंतः पश्चंरत्नत्

मयावोवनीयंतंकंपंवांसिपुष्पासम्हिस्तनुममानुष्यहारेनभिष्यती । एतावतायमेश्वरेश्वरणात्पर्यंप्रणिपोपिवांछति । नमेमातरी मंत्रन्यासेरस्तु
तंविनानमरंवायाश्वरणतलेवानत्यपतेतिभावः ८५ । हेपरमेश्वरीमयाचूडागोत्रस्खलनमिथासपत्नामाभग्रहणंविधायत्रयवैलक्ष्यनमि
तेनतलोऽनंतरंरणात्पुगतंताऽयतिते । विरारंतः

शाल्मलिस्तनहंसपुराभोजनपवनरहमविहितसोहदुः खंदुन्मीलितमदनाऽकीर्णवनारणानीपुराणनुल्याकोटिक्राणोः पारागरनिरूपेभैः। किंत्विकिंलितंधुनिनाऽपहसितं। पश्यमहंत्वयारब्धः स्वामीमहमानुः सारंगतः। को किंकर्तुं समर्थोहीतिएतेननुल्याकोटिक्राणोनभवति॥ किंतु। ई शोरिपुणा सेनोद्वेगः। किंलिकिंलितेधुनिः कृतस्तुपद्युतिः॥ अत्रईशानोरिपुर्मन्मथेतिच दुर्वाहः। नचुनस्तुरुषः। तत्पुरुषेसतिकामसेवेवहुल्यात्कर्मधः स्यात्। यत्रस्वयोगेऽस्वलनंविधायापिशिवः जगत्स्वाचणास्मरोवोवित्तवान्॥ अतोस्मरारिन्नपरेवतायाश्चरणेशपुरेविनामलभ्यतेऽतिधुनिः।

। नमुन्मीलितनवतानुल्याकोटिक्राणो। किंलिकिंलितमीशानारिपुणा।८५ हेमानाहंतयोहिमागिरिसरक्रांतिचुनौ
।निशामानिद्राणांनिशिचरभागेचविशदे परंलक्ष्मीयांत्रेश्रियमपिसनेतोसमयिनां। सरोजंतत्सारोऽननि
नमतन्वित्रमिहकिं ८६

५४ हेजननि त्वत्पारोसरोजंयतः। ऽहकिंवित्रं। यतः। सरोजंहेमानीहंतयोहिमागिरिसरक्रांतिचुनौ तपारोनिशानांनिद्राणांमुकुलितंनिशिचर भागेचविशदेरात्रिरंभेकेसरोपरलक्ष्मीपात्रेश्रियमपिसत्संतोसमयिनां। भवंश्चणाभक्तिभावेप्रतिपादकणात्सनिद्रामांश्रियं सजनेनो। एता दृशोनचयात्सरोजंनयतः। अत्रकोयंविस्मयः। अतोपमानंनुल्लाहूत्सनुपमेय

यपरत्सामर्थ्यात्कत्वतः विषयकरासोभिधोननरतिसमासोक्तिः। स्वभावसत्तरः करोणास्वर्गवासिस्त्रकतिपयदिनेर्नरवरोश्रियंकरोविदत्तत्त वचणोऽहैकामुष्मिकसुखंसेतानसमुल्लसितोश्रियेवितरतोहसंतरतिकिमाजैर्यमितिभावः॥८८॥ हेमानाः करासतेकरम्मित्तसमयेकलितान करांसंस्पृशंकपाचकरांतवचरणनिरोधेनजननंचरणस्खलनजनंविधाधीपिलेयं। यत्सनूत्वाम्कामानामपिकवितताकारणतयाकंचितोनेमच हेतुतयावाणीमुखकमलतांवूतरसतांमधत्ते सरस्वतीचरनकमलतांवूतरसतामाधत्ते। सरस्वतीचरनकमलतांवूतरणगणेभोऽरोति॥ तांवूता

करांकालेमानःकथमकलितालक्ककरसंपिलेयंविधाधीनवचणानिरोधेजननजनं। प्रभूत्वामकानामपिच
कवितांकारणतयासरधत्तेवाणीमुखकमलतांवूतरसतां ८९ परत्यासक्तीप्रापीचयमिवाशुमनस। घृ
तेनेतेरवलंभनकनहसानऽहति

कलितसरस्वतीवरनवाग्विलासस्त्रिलहरीसेमुन्मेषहेतुर्यदुवत्रुतिनकरापिलेयंकथमेतत्पर्यः। पदपिभूर्वस्तत्प्रदानेनाहेतुतासेवाजनातः। किं मुतसममसंदर्शमानंतत्तात्पर्यभावानतत्वस्वरूपमजानतः भक्तिभावेनग्रणम्यचरणोरकपानेनाभवत्प्रभुनाप्युनः सेवर्णनंग्राम्यभक्तिभावेनग्रणा म्यचरणोरकपानेकरांभावीतिकथंयतिभूतभाषलेकालेमंगः॥ ८९॥

स्यातिधामप्रतिपादनादतिप्रयोक्तिः ॥८६ परेतेकोनीनांपरमपदेविविधपरा। कर्षेनीतेसद्भिःकविनकमनीवर्षकर्षवृत्तां। कर्षंवाहस्ताभ्यामुपनयनकाले पुरभिदा। तदारामस्तोत्रेदधदिदममानेमनसा ८७। हेशिवेदेवेनेप्रपरंयात्रायेकोनीनांपरं स्थानंविपदामपरेऽनधिकारणंकालत्रयेपिविपत्तेभावनापि धुरंसद्भिःपुरानन्दकविभिः। कविनकमनीकर्षनवृत्तांकवीरकवपीयत्कपरस्याम्बकघंनानंदगृहगुत्कपरंदृङ्प्रपदान्तिनकल्पपामित्यासेपुरभिदाहस्ता भ्यामुपनयनकालेविद्याप्रमुक्तास्मरणेपणाकासेदयमानेनमनसारंयावशंचलचेनसानंदरायद्यदिकंवाम्यस्तेगन्तुंयापाकर्षणाकविनाभ्यो हस्ताभ्यांग्रारायद्यदिकंवन्यस्ते॥ अहोविरंतनकवीनांपुरभिद्याविवेकरनिभाषा। नायंश्लोकः। शंकराचार्यगीतोसौप्रद्याधिकमल्लिनाथदेशी

नरेर्मकस्त्रीणांकरकमलसंकोचशशिभिस्तरूणंदिव्यानांहसनरचनेचंकिचरणो फलानिसंकल्पःकिंश
लयकरणेनरत्नंस्त्रीरेभोमऽश्रियमनिषामूहायरत्नो ८८

यानारूढीयामांपुरसुकेपतोभासतिनापिरन्दिरणात्मपुरसुकेपुनापिपावतोप्यायातिद्य ॥हेचंकिभक्तिरूनविपरिपिनभंरूनपसंडेनाकस्त्रीणांरेयांगना
मांकरकरकमलमुकुलीकुरुणेशणिरूपेनसेनिचरणोरियामोनरूणंरसनरूपकर्मणिदृष्टीकल्पनरूरसनरत्नर्षः। हासेहेतुमाह॥ फलानिद्रु
विणवेभवुलेनमिरुद्रः॥ अथवा। स्वर्गस्त्रेभ्यःकिंशलयकरणेनारत्नोंकिंशलयकरणेनमयवनोरीरेभ्यः सुखेनतिरुद्रोरेभ्यश्चफला
निकिंशलयकरणेनरत्नोंचरणोचंगेकाचमल्काक्रीकल्पालरिणेनेः। नवशशिनिःकल्पनरूरसनरत्नर्षः। अत्रस्त्रेभ्यरतिर्ध्वनि ॥ ॥

हेशाहचरिते। वरस्यासक्रीडापरिचयमाशुमनसम्पुरांविस्रंसेपत्नीनाथाबुर्यमाशुंकामयमानाःलेलंवरंतःक्रीडामाचांतःस्वविस्रंसेषुस्वविक्रमेषुभ
गमणिमंक्रीरणितस्त्रस्तानस्तोभमाण मणिनूपुरिनिरुणद्धिलेनमणिस्त्रामाव दृणंतेवरणकमलंहसानरूहति। नन्वनंति। अद्यापिप्रतिनेनम.
ध्यास्यमानस्तवचरणविन्यासलीलोनभन्तेनरनि ६०हेमाराशुंहेलाहरीहेप्रवरभरतःपरिघवहेदोर्वातांधिपद्मस्तविस्रुरुद्रेभ्यैः। अंबावरणांगनेः

परन्यासेक्रीडापरिचयमिरारुमनसम्पुरंतस्तेरंवेलंभवनकलहंसानरूहति। स्वविस्रंसेषिस्वादुभगमणिमंक्रीडा
रणीमं। स्तब्धारावस्त्रारणंच रणकमनेवारुचरिते ६१। मनस्तेमंवन्तेशुंहेणहरीहेडुवरभरतः ॥ शिवः स्वस्वस्वा
माधरिनकपटप्रस्तवपटः ॥ त्वरीयानोभासोप्रतिफलनलाभाद्रत्नानमा। शणीम्रेणारीरसरवदणंतेन्धिनुतंलं

भनतःशिवःसदाशिवः सोमाधिपतिःस्वस्वस्वामापाधिनेकपरमवरपदः। शुद्धब्रह्मांस्वधीतेकपदंवयमपदस्यमवरपदः स्वस्वाम्नाल्रणापरस्वनादरणास्तव
मेवतेगतः। सदाशिवः स्वस्वकोनिरूपस्वास्तरणपरः। त्वरीयानोभासोप्रतिफलनलाभाद्रत्नानमा ॥ मनस्तेमंप्रतिविंबलाभाद्रत्नभावेनश्लेषा
रोरसः। शणीरेवदृणंकुंकुंकेरोन्धिपरमाणिवनेत्राणांकोनुकंनतेनेति। तथाहेश्यामलेति ॥ ब्रह्मादिस्तम्बरूपश्च। ईश्वरस्वस्वशशिवः। एतेषे
षमहाप्रेता भूताधिपतयोमताः ॥ ९ चत्वारोमेखचरणा ॥ पंचमःप्रहरः परः सन्निपातकारूपेण

DR BHAU DAJI MUSEUM

DR BHAU DAJI MUSEUM

महारेवेहिन्यातवसतिसतीनामवरमेकुचाभ्यामासंगः कुरवकतरोरप्यसुलभः।।९९।।सवेरहोऽनुनाभीध्वनि
भिरणिमाघाभिरभितो। निषेव्यानिर्यन्तामहमिति सरागावपतिषः किमाश्चर्यमनस्विन्यनसमर्हिष्णुमनो
महोस्तेभर्त्रागिर्विरचयति मीनाङ्कनविधिं ॥ ९९

नाहरूपाग्रमेरुमावनमान्यन्तस्तूर्यमासवनाग्वसातरमानेरं निर्भरसंविधुन्वासन्नक्षणान्तस्वपुत्संलक्ष्यतेमहामलमाग्निनीराङ्कन
विधिमंगलदीपावलीपरिभ्रमणविभ्रमंकुरुतनीतिकिमेकुतंपलयानलापित्वरूपावर्त्तीविन्नेभनेरितिभावः॥ ९९ इतिकाव्यार्थः॥मेघावकारि
मतेपुनः॥सवेरहोऽपिनतेजोभिःविरणेवृतीमारिभिः आवृतांन्यामहमेतिभावः ।।

श्री०
५८

मनूक्तस्तेभेदेरिति। तथाचभागवतेनेत्रेण॥कुरवकतरोर्नीलोत्पलपाठेकुरवपुष्पवाल्लाभः।कुरीमारिभिरवृतांमत्सेरहमितेवविभावेभवानामिति
९९ तिलकेरीसरस्वतीकुहिलाटीहरीमामविदेः॥वदविदेः हरेः पत्रीपत्रोलत्तरीहरसहचरीमडितनयोहेमवतीमाङ्गः।हेमहाभायेतंपुनः वृणीषा। एतद्वयातिथिग्रा
हुरधिगमनिः सीममहिमासरस्वतीमाङ्गः हेमहाभायेतंपुनः।वृणीयाएतद्वयातिथिग्राहुरधिगमनिः सीममहिमा॥लक्ष्मीपार्वतीपरिष्विष्टरूपानीलोत्पलानि

तिलकाङ्कैरीकुहिलाटीहरीमामविदेः।हरेः पत्रीपत्रोलसत्तरीमडितनयं ।।वृणीषाकापित्वंपुरधिगमनिः सीममहिमा। महानाथोविश्वंभ्रमयतिपरब्रह्ममहिषि ९८

रिभिः पुरधिगमापारमहिमामहाप्रमाणोपधिप्रमेयमानानीत्येवंप्रत्ययति। भूयोभूयःआवर्त्तयति।कुरवकतरुस्त्वंसर्वसाक्षिणीतिविज्ञेभवे।लोलोलक्ष्मीपार्व
तीतिमायानित्यासक्तवेतिभावः।नकुरुषेवाक्षिणे।।विष्वग्भारकुचित्वासक्तिलोलेविरेवपतेविज्ञेभनरति। निःसाममहिमेति।।सावंतः शरः।हरस्त्वंकुतोनिर्ज
यंनाशिभारनपासक्तिनसारूप्यं ९८ अधुनाभिनेष्यति।। वः

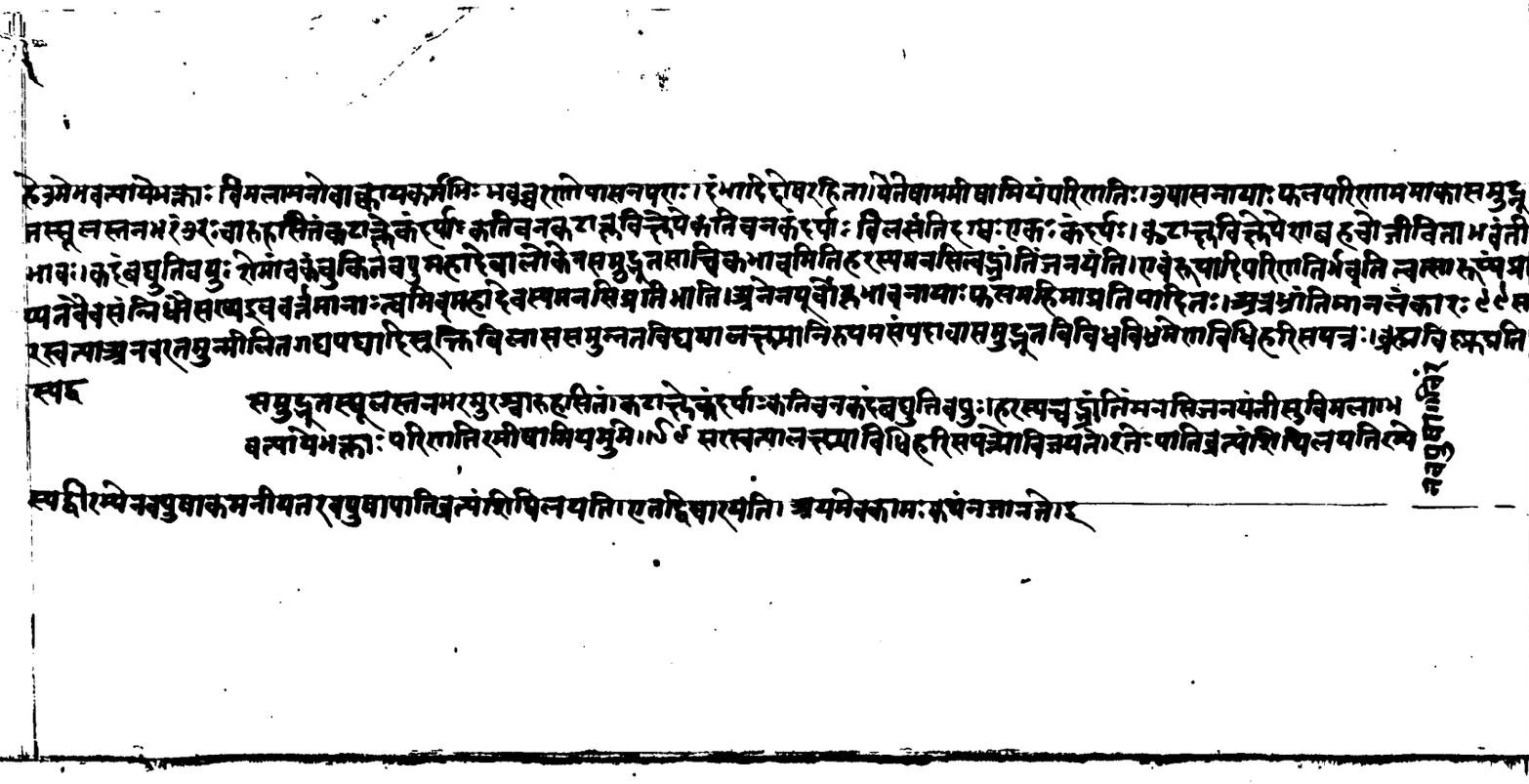

नन्वुक्तानेऽपि रत्नसदारिसमानरत्नतत्राह। निरुपाधारत्नानेऽप्याधारत्वं वुध्यस्वन्नाणीमाणमंनानिरुपाधाटत्र्यरवेरुः। नारदांसेचिदुल्लासेऽपूर्वत्वं स्यात्सा
निध्यवणत्तत्त्वस्त्रिसमवायेनतत्कर्मणुभावोभवतीत्यर्थः।एतादृशीकृषुपास्याभवतिध्यानारिभिरुक्तविधुमयोगत्वादित्यतआह॥नियमपरिचिन्नेकस्मि
लये।नेवंपदृत्याध्यानारिनियोमहपासेन चिन्नेकनिलये तेषांचित्तेआदिर्भूतनयप्रकारानरत्वर्थः।तर्हिभगवत्पाःनियमपरिचिन्नेकनिलयप्रकारमानता
नान्यत्रेतिनियतिपरंतेव्रतताशंतेमतआह॥निपत्यानिर्मुनेः स्तीलचारियमपरीचिन्नेप्रकाशते।नन्वुनियतिपरंतेव्रतनाथ चाकल्प्यकुमःसर्वसाक्षारोविशेषाप

निर्मुक्तेनिरिचिन्तनिगमांतस्तनपरे॥निरुपंकेनित्येनिगमयमयमापिस्फुरतिमिमां॥१२१

राणांफलदातानान्येषां।यथावासूर्यः।तत्वोरेनेर्मत्रेवस्फुरनिप्रतिविंबते।नान्यत्रतेनतत्सूर्यस्यनियतिपरंतेव्रतंनयेतिभावः।परस्परारेवतायाःसङ्गा
वेकिंप्रमाणामित्यतआह॥निरिचिन्तनिगमांतस्तनपरे।सकलनिरंतस्तनपरे रेसंतानाऽपविषरः।नाभि।उपलान्तित्तपरे॥ऽपनिषरः प्रमाणमि
त्यर्थः।केनप्रकारेणस्फुरनपरा तमेवप्रकारमाह।निरुपंकेनित्ये

श्री
६१

तथाचश्रुतिः॥अथयमइत्यामिनएवस्फुलमविकारंकेवलंविरूपनमानममेत्रस्तेतिएवंप्रकारेणास्फुरते।इतिनिगमयमयमापिस्फुरतिमिमां।निगम
यतिगमीत्रुरु।तत्रुरेतीत्यर्थेणिचू।वस्तिवसर्वसंप्रतिपन्नात्वात्रुरु॥यथाचान्मीकिया सादिनांवावः स्मृतिपुराणेतिधिः तथाचकूर्मपुराणेऽभवद्
हातारयःनिगमवत्सर्वप्रतिपन्नात्स्यात्स्फुरतः।तथामयापीयंस्फुरतिनिर्गमीक्रियतामित्यर्थः तथाचकूर्मपुराणे॥ भारद्वचनंहि सर्वेनंप्रति।वेदस्यापि
राणक्रियामंत्रलोकेप्रवर्तते।तथारुद्रानिकर्माणि।कुर्वंतिमुनिसत्तमाः स्वर्वेयोगऋषयोव्यासंरिमुनयस्तथाते।प्राणिनानिसर्वाणि।कल्पसत्र

प्रदीपकूलाभिर्दिवमकरमीणाननविधिः॥सूधासूतेश्चंद्रोपलजलनलेरर्घ्यघटना॥

मुदानिवै २॥धर्मशास्त्रपुराणानि।सेतिहासस्मृतानिच।स्तोत्रानिवेदवृत्तानि।नात्रकार्य्यविचारणेति ३ अत्रब कुसुमकोरुषुएकक्रियायोगात्मा
त्मादीपकालंकारः। किंचमयास्फुलितरुचिनस्फुलेतआह ४२ प्रदीपकूलाभिरि०। यथामहतपकूलाभि>स्त्रिसकरनिराजनविधिः तेनोविधिः तथ
शीतवपानीयजनं॥सूधासूतेः अमृतप्रसूतिरस्यचंद्रोपलजलनलनेः॥चंद्रकांतशिलासंस्पर्शसलिलविंदुभिरर्घ्यघटनाअर्घ्यदानं॥ स्व

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

स्वकीयैः अमोभिः सन्तिलनिधिसौहित्यकरणं समुद्रस्येव ऊर्जैः समुद्रतर्पणं समुद्रस्य व्रततावरीयामिर्वाग्भिस्तवऊर्जनिवांकृतिर्ये ॥२॥

नवानुपायरतिरेरस्मत्कृतेरत्ररंधेचस्वयमेवसाधुपुरुषादूरीकरिष्यंतितेसन्मार्गपतितानिकेवलंत्वान्नोक्तकिंसाधवोदूरीकुर्वन्त्यनर्थानितिनानिनापत्रिकाकर्तुः प्रेरणाहितं ॥ २ ॥ इतिश्रीमत्तिलकश्रमणगणिशिष्यश्रीकेसरमुनिविरचितायां सौभाग्यहर्षाभिधायां सौभाग्यवर्धनीटीकायां समाप्ता ॥ शुभंभवतु ॥ कल्याणमस्तु ॥ श्रीरस्तु ॥ यादृशेपुस्तकेदृष्टं ॥ तादृशंलिखितंमया ॥ यदिशुद्धं ॥ श्रीश्रीश्रीश्रीश्रीश्रीश्रीश्री ॥ श्री

ग्रंथ २९००